

ଶ୍ରୀମତୀ କୃତ୍ୟାନ୍ତା

କି. ୫୦ ପେଜ୍

या अंकांत—

- १ आचार्य अंत्रे यांचा स्वर्गवास !
- २ गांधीजी व रवींद्रनाथ टागोर
- ३ “साक्षात्कार”
- ४ काय करावें, कसें वागावें ?
- ५ मी कोण ?
- ६ माझा एक अनुभव
- ७ संतथेष्टाची प्रतिभा
- ८ श्रीसाई-रक्षा
- ९ भक्त सुदामा
- १० तूंच खरा आधार
- ११ एक सफल प्रार्थना
- १२ मेट तैसीची दे मजला
- १३ वर-प्रार्थना
- १४ साधकाचें अंतरंग

श्री साई वा कसु धा

कारणपरत्वे आपल्याकडे कोणी ना कोणी येतो. त्याला आदराने वागवून त्याच्या जरूरीच्या गरजा पुरविण्यासाठी झटावें. हा गृहस्थधर्म पाळणे हें प्रत्येकाचे पवित्र कर्तव्य आहे. कोणी तहानेल्या असतो त्याला पाणी देऊन त्याची तहान भागवावी. कोणी भुकेला अमल्याम त्याम भोजन अवश्य घावे. कोणाच्या अंगावर वस्त्र नसते त्याला वस्त्र देऊन त्याचें अंग झाकावें, ज्याला विश्रांतीसाठी जागेची जरूरी असते त्याला जागा द्यावी व आराम घेऊ घावा. भगवंताला संतुष्ट करण्याचे हे मार्ग आहेत. अशा मेवें त्याला समाधान होत असते. याची आपण सतत जाणीव ठेवावी.

—श्रीसाईसच्चरित

श्री साईलीला

[शिरडी संस्थानचे अधिकृत मासिक.]

वर्ष ४८ वें]

जुलै १९६९

[अंक ४ था]

: संपादक :

श्री. द. दि. पाटणकर

वार्षिक वर्गणी र. ५ (ट. ख. सह)

टे. नं. ४४३३६१

: कार्यालय :

साईनिकेतन, डॉ. अंबेडकर रोड, खोदादाद सर्कळ जवळ,
प्लॉट नं ८०४ वी, दादर, मुंबई १४.

आचार्य अत्रे यांचा स्वर्गवास !

प्रिय वाचक—

‘मराठा’ दैनिकाचे संपादक, सुप्रसिद्ध, साहित्यिक नाणावलेले नाटककार, कवी, चित्रकपटकथा लेखक अशा विविध क्षेत्रात असामान्य स्वरूपाचे यश मिळविलेले आमचे व सर्वांचे स्नेही प्रलहाद केशव अत्रे हे आम्हाला सोडून देवाघरी गेले, या घटनेवर विश्वास ठेववत नाही हें खरे असलें तरी आचार्य अत्रे आपल्यांतून गेले, पुन्हां त्यांची अमोघ वाणी ऐकायला मिळणार नाही व त्यांचे तें चुरचुरीत लेखनही यापुढे वाचायला मिळणार नाही हें कठोर असलें तरी तें त्रिवार सत्य आहे !

आचार्यांनी ज्या ज्या क्षेत्रांत पदार्पण केलें, तें तें क्षेत्र त्यांनी कमालीचे शोभविलें. नि गाजविलें. कोणतेही क्षेत्र असो. त्यांत पडल्यानंतर मग माझेपुढे न पहातां ते सर्वस्वपणास लावून त्याचा संपूर्णपणे पिच्छा पुरवीत असत. मग त्यासाठीं कितीही त्याग करावा लागो.

संयुक्त महाराष्ट्राच्या लढ्यांत त्यांनी प्रवेश केला, तो प्राणपणानें. हा लढा संपूर्णपणे यशस्वी व्हावा यासाठीं त्यांनी आपल्या जिवाचे रान केलें. वेळेकडे पैशांकडे किंवा प्रकृतीकडे त्यांनी पाहिलें नाहीं. या यशस्वी लढ्यांतील त्यांचा वाटा हा सिंहाचा वाटा होता, असें म्हणण्यांत मुळींच अतिशयोक्ति नाही. इतर अनेक वेळां त्यांनी दाखवून दिलेच, परंतु बिशेषतः संयुक्त महाराष्ट्राच्या लढ्यांत त्यांनी परजलेल्या लेखणीचा धारदारपणा व तेजस्वीपणा जो प्रत्ययास आणून दिला त्यावरून आचार्यांसारख्या समर्थ लेखकाची लेखणी लोकमताला जरूर तें वळण कसें लावू शकते याची सर्वांना प्रचीति आली. त्यांच्या या कामगिरीचा बिसर निदान महाराष्ट्रीयांना तरी कधीही पडणार नाहीं.

लेखणी हें त्यांच्या हातांतील हुकमी व कमालीचेबलवान् हत्यार होतें त्या प्रभावी हत्याराच्या बळावर ते स्वतः पुरतें एक बलशाली साम्राज्य स्थापन करू

शकले. कोणतीही परिस्थिती वाच्यास येवो. कितीही आर्थिक संकटांचे काढूर माजूदे. त्यानी त्याची तमा कधींही बाळगली नाही. ते निर्धास्तपणे व बेद्रकार वृत्तीने वावरूं शकले. हें सर्व कशाच्या बळावर? समर्थ व कामधेनूप्रमाणे इच्छलेलें हमखास देणाऱ्या लेखणीच्या बळावर!

कै. अच्युतराव कोल्हाटकरांनंतर असा समर्थ लेखनवहादर त्यांच्याशिवाय महाराष्ट्रांत दुसरा कोणी झाला नाही. व भावी काळासंबंधानें आम्हीं बोलणारे कोण? परंतु तरीही साहित्याच्या व विशेषतः वृत्तपत्रांच्या क्षेत्रांत ‘झाले बहु होतिल बहु, आहेतहि बहु परंतु यासम हा’—असें त्यांच्या बाबतींत म्हणण्याचा मोह अनावर होत आहे!

आचार्य अत्रे म्हणजे अन्यायाची दाद लावणारे, पाप्यांचीं पापें चक्षाच्यावर आणणारे आणि सरकार असो वा धनिक असो; ज्याच्याकडून अन्याय घडला असेल त्याला जस्तर तो घडा शिकविणारे व दाद लावून घेणारे एक धैर्यशाली महापुरुष होते. तेथें लेचेपेचेपणा नव्हता. घडाडी, धाडस व धीरोदात्तपणा त्यांच्याठार्यां पुरेपूर होता. कोणी कितीही मोठा वा बलिष्ठ असो. त्याला आचार्यांचा जबरदस्त धाक वाटत असे.

लेखणीचे सामर्थ्य किती प्रचंड असते, लेखणी काय काय करूं शकते व भल्याभल्यांना कसें पाणी पाजूं शकते हें आचार्यांच्या हातांतील लेखणीने सर्वांना प्रभावीपणे दाखवून दिलें. त्यानीं विडंबन काच्यें लिहिलीं, नाटके लिहिलीं, चित्रपटकथा लिहिल्या; आणि जें जें कांहीं लिहिलें तें तें आत्यंतिक स्वरूपांत यशस्वी करून दाखविलें. जनमनावर प्रभुत्व गाजविणारा व जनतेला झुलविणारा निरिझविणारा एवढ्या प्रचंड सामर्थ्यांचा लेखनवहादर महाराष्ट्रांत आजवर झाला नाहीं.

संतांच्या पावलांनीं पुनीत झालेल्या सासबड जवळील कन्हेचें पाणी बालपणापासून ते प्याले. ते संतांचे भक्त होते. कन्हेच्या पाण्याप्रमाणे संतवाडमयांत त्यानीं खोलवर बुड्या मारलेल्या होत्या. संत तुकाराम नि संत रामदास हे तर त्यांचे अत्यंत आवडते संत होत. तुकारामाची

अभंग गाथा व समर्थ रामदासांचा दासबोध हे ग्रंथ नेहमीं त्यांच्या उशाजवळ त्यांच्यावर सतत पहारा करीत बसलेले असत. तुकोबारायांचे अभंग त्यांच्या आत्यंतिक आवडीचे, त्यांच्या प्रत्येक अभंगावर त्यानी बारकाईने अभ्यास केलेला होता. तो त्यांच्या मनाचा विसावा होता. तुकोबांच्या अभंगांचे आपणास जे काही रसग्रहण करतां आलें किंवा रहस्य समजलें तें इतरानांही समजावें व त्यापासून त्यानी जरूर तो बोध घ्यावा ही त्यांची एक आकांक्षा होती ती पूर्ण करण्यासाठीं त्यानीं काय करावें ? त्यासाठीं 'तुकाराम' या नावाचें एक पादिक त्यानीं चालविलें होतें. मराठी वाचकांनी त्या त्यांच्या प्रयत्नांचे करावें तसें चीज केलें नाही. तो त्यांच्या वाट्यास आलेला काळ सध्यासारखा संपन्नतेचा नव्हता. नुकसान व तेंही भारी नुकसान सोसून वृत्तपत्र किती दिवस चालवायचें ? काहीं महिने चालवून शेवटी तें नाइलाजाने बंद करण्यांत आलें.

अगदीं अलीकडे 'साईलीला' या मासिकांत तुमच्या दृष्टीनें कोणकोणत्या सुधारणा घडवून आणणें जरूर आहे, या बाबतींत त्यांच्याशीं विचारविनिमय करण्यासाठी आम्हीं त्यांच्या शिवशक्तींत गेलें त्या वेळीं त्यांची तब्येत ठीक नव्हती. तरीही बरोबर नेलेले साईलीलेचे अंक आदरपूर्वक ठेऊन घेऊन दुसऱ्या एखाद्या वेळीं आपण अवश्य बोलूऱ्या, अशा गोड शब्दांत त्यानीं त्यावेळीं आम्हाला जो निरोप दिला, तो आतां कायमचाच ठरलेला आहे ! ईश्वरेच्छा बलीयसी, ईश्वरी सत्तेपुढें कोणाचें शहाणपण चालणार आहे !

आचार्य अत्रे देहानें आमच्यांतून गेले असले तरी त्यांची प्रेरणा आम्हाला सदैव मार्गदर्शन करीत राहील. जनतेच्या कल्याणासाठीं व भल्यासाठीं जे आयुष्यभर झटले नि झगडले त्यांच्या आत्म्याला ईश्वर चिर शांति दिल्याशिवाय कसा राहील ?

गांधीजी व रवींद्रनाथ टागोर

भिन्न तरीही एक

लेखक : डॉ. भवानी भट्टाचार्य

चमत्काराचे युग अजून संपलेले नाही. भारताच्या अलीकडच्याच तिहासांत असा एक खराखुरा चमत्कार घडला. जागतिक प्रतिष्ठा पावलेले तेव महत्तम नेते. ज्यांच्या महानतेला काळाची मर्यादा नाही असे थोर नेते काच युगांत होवून गेले.

रवींद्रनाथांनंतर गांधीजींचा जन्म ८ वर्षांनी झाला आणि ते जवळ जवळ तिकींच वर्षे रवींद्रनाथांच्या मृत्यूनंतर जगले. त्या दोघांच्या आयुष्यांतील तिकींच जवळजवळ समांतर होता. यापैकीं एक रेषा कांहीं अधिक काळ लांबली तकेच. तिशीला पोहोंचावयाच्या आंतच टागोर प्रसिद्धीला पावले. जन्मतःच टागोरांना मोठेपणा मिळाला आणि दिवसेंदिवस तो वाढतच गेला. गांधीजींचा त्वं मात्र सर्वसाधारण परिस्थितींतच झाला. पण त्यांची पार्श्वभूमि मात्र लादी चणीची होती. आणि या पार्श्वभूमीच्या सहाय्यानें त्यांच्या पिंडानें क आगळाच आकार घेतला. या प्रक्रियेतच एक महान विजय ! आणि या द्यांतूनच ताचून सुलाखून निघाली ती गांधीजींची ऐतिहासिक दिव्य प्रतिमा !

या शतकाच्या पहिल्या दशकांतच टागोरांनी आपल्या कांहीं अप्रतिम विता लिहिल्या आणि १९१३ सालीं त्यांनी नोवेल पारितोषिक जिंकण्याचा इन सन्मान मिळविला. याच दशकांत जाफिकेत गांधीजींचे जीवनाविषयींचे तत्त्वज्ञान मूळ धर्म लागले होते. याच नव्या तत्त्वज्ञानाला पुढे काँतिकारक द्याच्या तंत्राचे स्वरूप प्राप्त झाले. “सत्याग्रहाचे” आणि ‘गीतांजलीचे’ बारसे

एकाच वर्षी झालें. मूठभर कार्यकर्त्यांनी निर्भयपणे आणि आत्मसमर्पण करून एक नवे प्रतिकार शळ उपसलें. यासाठीं आत्मबलिदान करण्याचीहि त्यांची तयारी होती. त्यांच्या रक्ताचे पाट वाहिले पण प्रतिस्पर्ध्याच्या रक्ताचा थेबसुद्धा सांडला नाही. हे बलिदान केवळ सत्याग्रहांचेच होते.

दक्षिण आफ्रिकेत सुरु झालेल्या या प्रयोगाला एकप्रकारची ध्येयवादी बैठक होती. आणि ती खन्या अर्थाने “क्रातिकारक” होती. परंतु या महान प्रयोगाचा अर्थ जगाला कळायला बराच अवधि लागला. गांधीजींच्या “सत्याच्या प्रयोगांना” आफ्रिकेच्या भूमीत यशोबळ लाभले. आणि २० वर्षांनंतर गांधीजी जेव्हा भारतांत आले तेव्हां या प्रयोगाचे रूपांतर प्रचंड चळवळीत करून झाले ही कथा सर्वश्रतच आहे.

पहिली भेट

गांधीजींचा टागोरांशीं पहिला संबंध आला तो १९१५ साली. जेव्हां ते आपल्या निवडक साथीदारांसह भारतांत परतले तेव्हाच. कविवर्याच्या आमंत्रणावरून ही मंडळी काहीं दिवस “शांतिनिकेतन” येथे विसावली. दक्षिण आफ्रिकेतील सत्याग्रह चळवळीचा टागोरांनी बाराकाईने मागोवा घेतला होता. गांधीजींना लिहिलेल्या एका पत्रांत त्यांनी या महान लढ्याचे वर्णन “पुरुषार्थाचा महान आविष्कार-रक्तपात विरहित आणि तरीही शौर्यपूर्ण आत्मबलिदान” असें केले होते.

या दोन महान भारतीयांची पहिली संस्मरणीय भेट म्हणजे भारताच्या सांस्कृतिक इतिहासाचे एक सुवर्णाक्षिरांनी लिहिलेले पानच ! त्यांची दुसरी भेट १९१७ कलकत्ता येथे भरलेल्या अखिल भारतीय कॅग्रेस अधिवेशनांत झाली. अधिवेशनाच्या पहिल्याच दिवशीं टागोरांनी आपले प्रसिद्ध “भारताची प्रार्थना” हे काव्य गाऊन दाखविले. पुढील वर्षीच सी. एफ. अँड्रूज यांना लिहिलेल्या पत्रांत गांधीजी म्हणतात. “तुमच्या जीवनांतील अत्यंत महत्वाचे कार्य तुम्ही आणि गुरुदेव करीत आहांत, तुम्ही जीवंत काव्य लिहीत आहांत.”

एका अत्यंत महत्वाच्या आणि भावनिकक्षणीं १९३२ साली त्यांची

जवळीक विशेष झाली. जातीय विद्वेष वाढविणाऱ्या त्रिटिशांच्या निवाडच्या निषेधार्थ गंधीजींनी उपोषण सुरु करण्यापूर्वी टागोरांचा आशीर्वाद मागितला आणि या आशीर्वादाने आपण कृतकृत्य होऊं असें लिहिले. पण हें पत्र टागोरांना मिळण्यापूर्वीच टागोरांची त्यांना तार मिळाली. त्यांत त्यांनी देशाच्या एकीसाठीं व सामाजिक एकात्मतेसाठीं जीवन समर्पण करणे योग्यच ठरेल. आमचीं व्यथित हृदये आपल्या महान तपश्रेयेसुळें, प्रेमाने आणि आदराने ओरंबळीं आहेत. कांहीं दिवसांनंतरच गुरुदेव पुणे येथे गांधीजींना भेटण्यास आले. त्यांनी त्यांना गीतांजलीतील एक कविता गाऊन दाखविली. हे दयामय, दारुण निराशेसुळें जेव्हां हृदय व्यथित असेल तेव्हां तुझ्या कृपेचा वर्षाव होऊं दे, हा त्या कवितेचा आशय होता. टागोरांची ही कविता गांधीजींना फारच आवडत असे.

विश्वभारती

विश्वभारतीवर कितीतरी वेळां आर्थिक संकटे कोसळलीं आणि गांधीजींनी ग्रत्येक वेळां तिला सावरण्यासाठीं फंड उभारले. गांधीजींनी शांतिनिकेतनला अखेरची भेट टागोरांच्या मृत्युनंतर दिली. आश्रमवासियांना उद्देशून बोलतांना ते म्हणाले,

“गुरुदेवांनी भारताची कीर्ति जगभर पसरवली. मायेची फुंकर घालणारा त्यांचा आश्रय आज आपल्याला नाही. पण आपण त्यांचे दुःख मानू नये. शेर महात्म्यांचे खरे स्मारक म्हणजे, संगमरवराचे, पंचधातुंचे वा सोन्यांचे पुतळे नव्हेत. त्यांनी दिलेला वारसा सातत्यानें चालू ठेवणे हीच खरी त्यांची महान स्मारके.”

मिन्न दृष्टिकोन

या दोन महान नेत्यांची जरी इतकी जवळीक झाली तरी त्यांच्या विचारसरणीत आणि दृष्टिकोनांत मात्र जमीनअसमानाचा फरक होता. या मिन्न विचारसरणीचा स्फोट झाला तो अचानकच. १९१९ साली जालियनवाला हत्याकांडाचा दोघांनी हिरीरीने निषेध केला. त्रिटिशांनी बहाल केलेल्या

“सर” या पदवीचा त्याग करून टागोरांनी व्हाईसरॉयला लिहिलेल्या पत्रांत त्या प्रसंगाचे वर्णन “सुसंस्कृत सरकारच्या कारकीर्दिला काळिमा लावणारा लांच्छनास्पद प्रसंग” असें केलें होतें. व्हाईसरॉयना पत्र लिहिण्यापूर्वी ऐका पत्रांत त्यांनी गांधीजीबद्दल वाटत असलेल्या आस्थेबद्दल गौरवपूर्ण पत्र लिहिलें होते. “भानवतेचा एक महान नेता म्हणून तुमच्या संदेशांत तुम्ही भारतीयांच्या आदर्शाचेंचं दर्शन घडविले आहे. क्रोधावर शांततेने व दुर्गुणाला सद्गुणानेजिका” हा गौतम बुद्धाने दिललामंत्रच तुम्ही आम्हांला दिलात. पण त्याच वेळेला टागोरांनी आणखी एक इषारा दिला, हौतात्म्याचे रूपांतर मात्र माथेफिरुपणांत होऊं नये ही एकच माझी प्रार्थना आहे.

आणि ज्या गोष्टीची त्याना भीति वाटत होती तीच अखेर खरी ठरली. भारतांत पहिल्या सत्याग्रहाची मुहूर्तभेढ रोवली गेली होती. त्यावेळेला गुरुदेव युरोप व अमेरिकेच्या चौदा महिन्याच्या दौन्यावर होते. विश्वभारती-साठी सहकार्य मिळविण्यासाठी त्यांचा हा विशेष दौरा होता. सत्याग्रहाच्या बातम्या वाचून सुरवातीला त्यांच्या वृत्ती बहरून आल्या. १९२१ साली मार्च महिन्यांत एका पत्रांत ते लिहितात, “वा ! मोठी बातमी आहे. हेच तर स्वातंत्र्य | पाशवी शक्तिपेक्षा नैतिक शक्ती महान आहे. हीं गोष्ट सिद्ध होईल. किरकोळ शरीरयष्टीच्या आणि साधनसंपत्तिविहित अशा महात्म्याने मूक मानवांतील प्रचंड शक्तीला केलेले आवाहन योग्यच आहे.”

परंतु पुढे जेव्हां भारतातून अधिक बातम्या येऊ लागल्या तेव्हां त्यांचा अमनिरास झाला. जनमानसाने घेतलेला नवीन पवित्रा पाहून ते सुन्न झाले. आपण जेव्हां पौर्वात्य आणि पाश्चिमात्य संस्कृतीच्या सहकार्याचा संदेश देत आहोत तेव्हांच सातासमुद्रापलीकडे आपल्या बांधवांनी पाश्चिमात्य शिक्षण-सुद्धा सर्व गोष्टींचा धिकार करावा हा केवढा मोठा दैवदुर्विलास !

गांधीजींचे प्रत्युत्तर

यंग इंडियात लिहिलेल्या ‘कविवर्यांची चिंता’ या लेखांत गांधीजींनी आपली विचारसरणी मांडली आणि टागोरांचा गैरसमज दूर करण्याचा प्रयत्न

केला. टागोरांच्या मते असहकार म्हणजे, “सर्व गोष्टींना नकार, संकुचित-पणा आणि स्वार्थ” पण तशी भीति ध्यर्थ होती. पूर्व आणि पश्चिमध्ये एखादी प्रचेड चिनी भिंत न उभारता, असहकारासुके आदरव विश्वासावर आधार-भूत असे आदरणीय व स्वावलंबी सहकार्य यातून उद्भवेल असें गांधीजींचे म्हणणे होते. युरोपच्या पायाशी लोळण घेणारा भारत मानवतेला काय आदर्श देणार, ही गांधीजींची विचारसरणी.

कविवर्यनी याला उत्तर दिलें तें आपल्या मॉडर्न रिह्यूतील ‘सत्याचा आदेश’ या लेखांत. सत्याग्रह चळवळीची प्रचंड शक्ति त्यांना मान्य होती आवश्यक ती लोकजागृति अजून झालेली नव्हती. ते लिहितातः—‘अशा. परिरि�थतीत दैन्यावस्थेत असेलेल्या लक्षावधी जनतेच्या दारी जनतेचे विचार जाणणारा त्यांच्यासारखाच पोषाख करणारा, त्यांच्यातलाच पुढारी त्यांच्यासमोर ठाकला. महात्मा हे त्यांचे नांव खरोखर सार्थ आहे. सर्व भारतीय हे माझ्याच रक्तमांस पेशीचे आहेत, असे दुसऱ्या कुणाली वाटलें होतें? — सत्यानेच जागृति आणली होती सत्याला.’

भारतांत झालेल्या या नव्या जागृतीचें बृत्त सातासमुद्रापलीकडे टागोरांपर्यंत पोचले होते व भारताच्या आध्यात्मिक शक्तीला आता वाचा फुटेल असें त्यांना वाटलें परंतु ते परत निराशेच्या खोल गर्तेत बुझूं लागले. परंतु या चळवळीत माथेफिरूपणा आहे हे समजाताच त्यांना धळाच बसला. सत्याग्रह तत्वाच्या शिस्तवद्ध पालनाची आवश्यकता होती. मनाच्या स्वातंत्र्याला स्थान नव्हतें. स्वराज्य मिळविष्याचा मंत्र सुकर झाला होता. भविष्यकालाची मागणी होती, मानवाचें ऐक्य परंतु क्रोधरूपी काळ्या कुट्ट ढगांनी महान जगाकडे पहाण्याची दृष्टी काजळून टाकली होती.

“एक महान दूत” या प्रसिद्ध लेखात गांधीजींनी उत्तर दिलें. ‘एक महान दूत’ ही संज्ञा टागोरांना गांधीजींनीच बहाल केली होती. चळवळींत तारतम्याला ग्राधान्य मिळाले पाहिजे याबाबतींत गांधीजींचे व टागोरांचे एकमत होतें. गांधी लिहितात, ग्रेमासुके व अंधश्रधेने शरणागतीपेक्षा चाबकाचे फटके-

पडत असल्यामुळे पत्करेलेली शरणागती कितीतरी पटीने बरी. भुकेच्या ब्रह्मरक्षसानेच भारताला चरख्याचा मार्ग दाखवला. पंक्तीला बसून जगाने उपभोग ध्यावा असे भारताकडे काय होते ? दैन्य ! दारिद्र्य ! आमच्या शास्त्रांचा मोठेपणा जगाला दाखविण्याने काय होणार आहे ? आपल्या शास्त्रांचे वारसदार आपण, पण आपण कुठे जगत आहोत शास्त्राधाराप्रमाणे ? भारतीय राष्ट्रीयत्वात स्वार्थ नाही, तसेच ते विध्वंसकही नाही. कबीराचे दोहे गाऊन रुग्णांचे दुःखहरण होणे शक्य नाही. लक्षावची भुकेलल्यांना एकच काव्य प्रिय आहे – ‘शक्तिवर्धक अन्न ! ’

गांधी व टागोरांसंबंधी नेहरू लिहितात, अगदीं भिन्न स्वभावाचे आणि घाटणीचे हे दोन थोर नेते म्हणजे भारताच्या स्वभाव वैशिष्ट्यांचे प्रतिक – भिन्न तरीहि एक.

हेमकिरण एजन्सीज

प्रो. श्री. चंद्रकांत व्ही. सराफ

१०। वेडेकर सदन, मुगभाट, मुं. ४.

- १) आईसक्रीम-कॉलिटी, जॉय.
- २) थंडगार पेये-पालै, रॉजर्स व ड्यूक.
- ३) डेकोरेशन-इलेक्ट्रिक व फुलांची सजावट.
- ४) लाऊडस्पीकर्स-चौघडा, टेपरेकॉर्डिंग (सनई, भावगीते)
- ५) हारतुरे-वेण्या, गुलाब, बटणे, केळीचे खांब.
- ६) भाऊच्यांचे सामान-शेगड्या, पिंपे, सतरंज्या, ताटे, वाव्या, कपबशा, खुच्या वगैरे.
- ७) भोजन-फराल चहापान वगैरे.

साक्षात्कार

वैवाहिक सुखाच्या आनंदांत
..... (प्रकरण दुसरे.)

लेखक : के. के. प्रधान

मी संघ्याकाळी ऑफिसांतून घरी आलों तेव्हा पद्मनाभ बराच गडवडीत दिसला. तो म्हणाला, “अरे मला तार आली आहे कीं लवकरांत लवकर हरिद्वाराला निघून ये,” म्हणून मी उद्यां सकाळच्याच गाडीने जायचे नक्की करून तिकीट पण काढून आणले आहे.”

पद्मनाभ जाणार म्हणून मन कसे विषणु झाले. आम्ही दोघेही दुसऱ्या दिवशीं पहाटेस उठलो पद्मनाभ म्हणाला, “अरे माधव ! तू मला कशाला स्टेशनवर इतक्या दूर पोहोचवायला येतोस ? जाईन मी एकटाच. परत आल्या-बरोबर तुला लगेच ऑफिसांत जावे लागणार” माझा नाइलाज झाला. सर्व जल्दी जल्दी उरकणे मला इतक्या थोड्या वेळांत शक्यच नव्हते. पद्मताम जाण्यास निघाला व आमचे दोघांचे डोक्ले अश्रूनीं भरून आले. त्याने माझा गड अंतकरणाने निरोप घेतला.

शेजारच्या खोलींतला रेडिओ मधुर स्वरांत गाऊं लागला, ‘शुभं करोति कल्याणं’ मी पुनरपि एकटाच पडलो व माझें नेहमींच्या चाकोरीतील आशुष्य सुरु झाले.

घरांतून आईचे एकसारखे टुमणे चालूच होतें की “माधव, तू आतां लग करून घे. अरे, आतां तुला चांगली नोकरी आहे किती दिवस तू असा एकटा राहून स्फतःचे हाल करून घेणार ? तें खानावळींतले अन्न, ते बाहेरचे पदार्थ ते सर्वे खाऊन तुझी प्रकृति मात्र विघडेल. आम्ही पण आता म्हातारे झाले

आहोत वगैरे. माझी डीपार्टमेंटल परीक्षा आतां जवळ येत चालली होती ती मी पास झाले तर मला वरची ग्रेट मिळणार होती. त्यामुळे माझ्या आर्थिक परिस्थितीत व अँफिसमध्ये पोझिशमध्ये बराच फरक पडणार होता.

दिवस झपाव्यानें जात होते. कसोशीनें अभ्यास केल्यामुळे मला टिप्पटमेंटल परीक्षेत चांगलेंच यश आले. यशाची बातमी ज्या दिवशीं मला कळली त्या दिवशीं मला फारच आनंद झाला. त्या आनंदाच्या भरांत मी आईवडिलाना ती बातमी ताबडतोब कळवून टाकली. विशेषत: आईच्या समाधानासाठी तिला व वडिलांना तुमच्याच पसंतीची मुलगी पाहून मला कळवा. असेही लिहिले.

लग्नाचा मोसम घडक्यानें सुरु झाला व त्यातच एका सुमुहूर्तावर मोळ्या समारंभानें गांवीच माझें लग्न झालें एकुलता. एक मुलगा म्हणून जवळचेच काय पण दूरचे सुद्धां सर्व नातेवाईक लग्नाला आले होते. माझें लग्न आमच्या लहनशा गावांत फारच गाजले. तब्बला एक पंधटरवडा पाहुणे मंडळीचें वज्हाड आमचे कडे होतें. या वेळेला पद्मनाभची मला फारच आठवण झाली परंतु साधी निमंत्रण पत्रिका पण मला त्याला पाठवितां आली नाही कारण कीं तो पडला संन्यासी त्याचा ठाव ठिकाणा कोणाला माहीत नव्हता. हरिद्वारच्या त्या त्याच्या आश्रमाचे नाव सुद्धां त्यानें मला सांगितलें नव्हतें.

लग्नानंतर प्रथमत: मी मुंईला एकटाच आलों, आतां एका खोलींत संसार आटणे मला प्रशस्त वाटेना शिवाय आतां मला जास्त भाडे भरण्याचीही ऐपत आली होती. चांगली मनासारखी जागा मिळाल्यावरच बिज्हाड थाटायचे असें मनाशीं ठरवून मी त्या उद्योगाला लागलों.

बन्याच खटपटीनंतर जवळच ठाकुरद्वारला एका मित्राच्या वशिल्यानें मला दोन प्रशस्त खोल्यांचा एक self-contained ब्लॉक मिळाला. एका शनि-वार-रविवारीं गांवीं जावून मी माझ्या पत्नीला घेऊन मुंबईला आलों. निघतांना जोडण्यानें माझ्या आईवडिलांना साश्रुपूर्ण नयनानीं आम्ही लवून नमस्कार केला. व सुखी संसारासाठी त्यांचा शुभाशीर्वाद घेतला. आईनें माझ्या पत्नीची खण्णाचरळानीं अीठी भरली व हसत मुखानें आणि कौतुकानें आम्हाला निरोप दिला.

एस्. टी स्टॅडवर माझे सासू सासरे व इतर सासुरवाडीची मंडळी आम्हाला निरोप देण्यास आली होती. त्यात मला आवडणारी डौलदार सुबक बांध्याची लग्न न झालेली चुणचुणीत पण फार गोड बोलणारी धाकटी मेहुथी पण होती. इस सुरु झाली तरी देखील ती नजरेआड होईपर्यंत माझ्या सासुरवाडीची मंडळी हातखाल हलवून आम्हाला निरोप देत स्टॅडवरच उभी राहिली होती.

आम्ही सुंबईला आलो आणि आमचा संसार सुरु झाला. माझी बायको पुखभावी, आनंदी व मनमिळावू असल्यानें मी स्वर्गसुखच अनुभवीत आहें असें दोपदी मला वाटू लागले. आमच्यामध्ये भांडणे कधीच होत नसत, कारण आम्ही एकमेकाचे उणे-दुणे काढीत नसू. शिवाय माझी पत्नी चांगली शिकलेली व उसंस्कृत होती. परंतु धार्मिक वावतीत मात्र तिचे विचार सुधारक पद्धतीचे होते. तेचे देवधर्म या विषयी विचार ऐकिले की मला तिच्या विषमी एक प्रकारची भित्ति घाटायची. मला वाटायचे कीं माझी आई इथे रहावयास आल्यावर तिला हें पसंत डेल की नाही? शिवाय उपासातापासाबाबतच नाही तर देवधर्म सोबके ओवळे, घरकाम या वावतीत आमच्या आईची शिस्त दांडगी तेव्हा हें सर्व कसें ज्ञायचें? या चिंतेने मला मधून-मधून तिची काळजी बाटायची. तरी देखील नी माझ्या पत्नीला तिच्या विचारांत व वागणुकीत कधीच विरोध केला नाही.

सर्व नीट लागल्यावर मी व माझ्या पत्नीने तरी देखील आईला लिहिले की आमचा नवा संसार पहावयास तू लवकरच सुंबईला ये व त्याप्रमाणे मला सुंबईला कळव. माझ्या वडिलांना वयोभानामुळे आतां येण्या-जाण्याची दगदग होत नाहती, म्हणून त्यांना वेगळा असा आपढू केला नाही.

दिवसांमागून दिवस जात होते. आमचा राजाराणीचा संसार आतां उत्साहाने व आनंदाने चालला होता. माझ्या पत्नीला घर सजविष्याची हौस फार, यामुळे थोडेसें नवीन तव्हेचे फर्निचर, दरवाजांना व खिडक्याना शोभून दिसारे सुंदर कापडाचे पडदे, नवीन तक्कीदार कपबशांचा एक सेट, वगैरे सामान आणून आम्ही आमच्या संसाराला अधिकच शोभा आणली. सर्व कसें स्वच्छ रीटनेटके जेथल्या तेचे लावून ठेवले होते. इतक्यांत गावाहून सौ. आईचे

पत्र आले कीं ती आज दुपारच्या गाडीने मुंबईला येत आहे म्हणून. आम्हाला दोघांनाही फार आनंद झाला व आम्हीं गाडीच्या वेळेला बोरीबंदर स्टेशनवर टिळा आणण्याकरिता जाण्याचे ठरविले. माझी पत्नी घरून येणार होती व मी गाडीच्या वेळेला फक्त एक दोन तासाची सुटी काढून ऑफिसांतून परस्या स्टेशनवर जाणार होतो. ठरल्याप्रमाने आम्ही सौ. आईला घेऊन घरीं आलो.

घरीं आल्यानंतर हातपाय खुवून गाडीचा शीण घालविण्याकरितां माझ्या पत्नीने ताबडतोब तयार करून दिलेला चहा व थोड्येसे फराळाचे आम्ही खाले. त्यामुळे आईचाही बराचसा शीण नाहींसा झाला. नंतर दिवाणखान्यापासून स्वयंपकघरापर्यंत व्यवस्थित लावलेला आमचा संसार पाहून आईला फार बरे वाटले. परंतु इतक्यात सर्व घरांत देव कुठेच दिसेना म्हणून तिने सूनबाईला विचारले, “काय ग ! देवांची स्थापना कुठे केली आहे. ? माझ्या पत्नीने उत्तरादाखल एका लहानशया कोनाड्याकडे बोट दाखविले. मग मात्र आईला राहवेनाच ती जरा रागाच्या स्वरांत बोलली, अग ! असें कसें ? तुम्ही दोघेही हिंदू आहांत ना ! अगदीच देवधर्म ताळतंत्र सोडून कसें वागतां ? काढ पाहू माझ्या समोर ते देव कोनाड्यांतून खालीं-आण तो रंगीत पाट आईने स्वतःच तो पाट नळाखाली नेऊन स्वच्छ खुऊन आणला व माझ्या पत्नीने काढून ठेवलेल्या देवांची नीट व्यवस्थित ते दिसतील अशा ठिकाणी स्थापना केली व मग म्हणाली, “हे मला असे शा घरांत चालायचे नाहीं ! देवांची रोज योग्य तऱ्हेने गंध, अक्षता, फुले यांनी पूजा झालीच पाहिजे. बाजारातून कापूर आणि उद्बत्त्या तरी आणून ठेवल्या आहेस कीं नाहीं ? माझी पत्नी काहीं एक न बोलतां खाली मान घालून उभी होती. तेहां भीच म्हणालो “हो तर कालच कापूर आणि उद्बत्त्या संपल्या. मी आज ऑफिसमधून येतांना आणणारच आहें. जास्त काहीं न बोलतां मी कोट टोपी घालून ऑफिसचा रस्ता सुधारला. संध्याकाळीं ऑफिसमधून घरीं येत असताना माझ्या आईचे व पत्नीचे देवधर्म, सोबळे-ओवळे यावरून कसे पटायचे याचाच विचार करीत मी घरीं आलो. येतांना मात्र ठाकुरद्वारच्या नाक्यावर उद्बत्त्यांचा पुडा व कापूर खरेदी करावयास विसरलों नाहीं.

आई आल्यापासून आमच्या घरच्या सर्व गोष्टी कशा यंत्रासारख्या सुरक्षित पार पडून लागल्या. सासवा-सुनांचे आईच्या जुन्या विचारांमुळे देवधर्म, सोवळे-ओवळे याशिवाय दुसऱ्याही संसाराच्या लहान सहान बाबींवरून मनापासून पटत नव्हतेंच; तरी देखील वडील माणसांबद्दलची पूज्य बुद्धी मनांत ठेवून व सासूबाई काय थोडेच दिवस आपल्या घरी पाहुण्या आहेत असें लक्षांत घेऊन माझी पत्नी त्यांस कर्धांही उलट जबाब देत नसे. आई फारच घालून पाढून वोलली तर माझी बायको साहाजिकच दुर्मुरवली होई, परंतु मी ऑफिसांतून आल्यावर तिची समजूत काढी व ती पुन्हा हंसतसुख होई. आई आल्यापान्तून मात्र आम्हास दोघास संभ्याकाळी चौपाटीवर किंवा इतर ठिकाणी एकटेच फिरण्यास जातां येत नव्हतें. कां तर आईला बरोबर घेऊन जावें लागे किंवा आई व माझी पत्नी या दोघीच वाहेर जात व मला एकट्यालाच घर सांभाळीत घरीचं रहावें लागे.

कर्धीं कर्धीं मला असें वाटे कीं आपल्याकडील सासवा सुनांचे पिता-पुत्रांचे जुने व नवे विचार यांचे हें घर्षण असेंच सदैव चालणार कीं काय ? भी कॉलेजात असतांना आमचे प्रोफेसर आम्हाला सांगावयाचे की The new generation always comes dethroning the ideals of the old generation. परमेश्वराच्या या सृष्टीत नवें असेंच बळजबरीने जुन्याचें स्थान पटकावणार काय ? त्यामध्यें समज समझौता वगैरे कांहींच कर्धींही होणार नाहीं का ? कोणी सांगावें जुनीं आणि नवीं माणसें ही दोन्ही ही शिक्षणाने सुसंस्कृतपणाने कांहीं पिढ्यानंतर एकमेकांम समजून घेतल्याशिवाय रहाणार नाहींत. यालाच आपण प्रगती म्हणतों नाहीं का ? मला एकाएकीं पद्धनाभची फार आठवण झाली. आज पद्धनाभ इथें असता तर त्याने या प्रश्नाचें किती सुंदर व खुलासेवार विशदीकरण वर्णन केलें असतें नाही ? भी त्या दिवशी घरी आल्यावर पद्धनाभच्या आईवडिलाना पत्र लिहून त्यांची व पद्धनाभची खुशाली विचारली व पद्धनाभच्या हल्लीचा पत्ता माहीत असल्यास मला वळविण्याची विनंती केली.

काहीं दिवसानंतर माझी आअी गावीं जाण्यास निघाली. माझी पत्नी व माझी आई यामध्यें विशेष बेबनाव न होतां माझी आई घरी जात आहे, हें मला फार बरें घटलें. तसें म्हटलें तर म्हातारी आणि वयोवृद्ध माणसें रहाणी व समजुतदार असतात. आईला माझ्याकडे विशेष सुख जरी

लागले नसलें तरी तसें सुळींच तोंडावर न दाखवितां जातांना तिने
तोंड भरून हास्यमुखानें आम्हा दोघांस आशिर्वाद दिला व इतका
चांगला संसार जमविल्याबद्दल आमचे दोघांचेही कौतुक केलं
आम्हा दोघांनाही फार बरें वाटले. आईला स्टेशनवर पोहोचवाशची
जबाबदारी खुद आमच्या पत्नीनेंच शिरावर घेतली व आईचा निरोप घेऊ
मी ऑफिसला गेलो.

ऑफिसांत आजच मला वरच्या जागेवर नेमल्याची बातमी आली, व
ताबडतोब वरिष्ठांच्या सांगण्याप्रमाणे बसायला एक स्वतंत्र वेगळी खोलीही
मिळाली. आता माझा रुबाब फारच वाढला. दरवाज्यावर माझ्या नांवाची,
माझा अधिकारनिदर्शक पाटी तयार करण्याची ऑर्डरही मी दिली. आतां
कोणालाही मला सहजासहजी भेटतां येणे शक्यच नव्हते. अगोदर वेळ मुक्का
करून दारावरल्या पट्टेवाल्याला आपल्या नांवाची चिठ्ठी दिल्याशिवाय कुणालाही
माझ्या खोलींत शिरण्यास मज्जाव होता. आतां माझ्या शब्दाला मान आला
होता. माझा हुकूम आजूबाजूला प्रत्येकजण कसोशीने पाळीत होता. थोडक्यात
म्हणजे माझा शब्द खालीं न पडूं देण्याची कारकून लोकांच्यांत महमिळ
लागली होती. मलाही वाढूं लागले की, मी कोणीतरी मोठा माणूस झाले
आहे. इतवया थोडचा वेळात माझ्याही ठिकाणी आपला शब्द कोणी खालीं
पडूं देऊं नये अशा तऱ्हेची मनोवृत्ति डोकावूं लागली. ऑफिसांतून बाहेर
पडल्यावर माझ्या एका ऑफिसर सहकाऱ्याने त्याच्या मोटारीतून मजा घरापर्यंत
'लिफ्ट' दिला. ठाकुरद्वारी घराच्याच खाली पेढे खरेदी करून ही आनंदाची
बातमी माझ्या पत्नीस मी केव्हा सांगतों असें होऊन मी भराभर जिना चढून
घरांत वर आलों. सासूबाईना स्टेशनवर पोहोचवून माझी पत्नी नुकतीच
घरी येऊन अगदी आरामांत चहा पीत होती. तिच्या समोर पेढवांच
पुडा ठेवून ती एका बडचा ऑफिसरची पत्नी झाली आहे ही आनंदाची बातमी
मी तिला सांगितली. तिला पण माझ्यासारखा फार आनंद झाला. नंतर आतां
घरांत कोणत्या-कोणत्या नवीन वस्तू आणावयाच्या, घराच्या सजावटींत कशी
अधिक शोभा आणावयाची, व त्यापुढे माझ्या इतमामाला साजेल अशा थाटांत
कसें रहावयाचें, वगैरे वेत करून व सुखस्खप्रें रंगवून बाहेरच कुठेंतरी हॉटेल-
मध्ये जेवायचें असें ठरवून आम्हीं दोघेही मोठ्या मजेने फिरावयास
बाहेर पडलों.

काय करावें, कसे वागावें ?

लेखक : आप्पाराव

मुख्याच्या जगांत कुठंही पहा. संपत्तीत सुखोपभोगांत व ऐश्वर्यांत वाढ कशी होईल या चिंतेत सारें जग आहे; परंतु संपत्तीची जितकी वाढ होते, त्यापेक्षां अधिक प्रमाणांत अभाव जाणवू लागतो. संपत्ति वाढली म्हणून समाधान कुठं आहे? अधिकाची हांव कांही सुटत नाही; ज्याच्याजवळ दहा वीस रुपये आहेत तो पचास रुपये कसे मिळतात या चिंतेत असतो. आणि ज्याच्या-जवळ एक लाखभर रुपये आहेत त्याची दीड दुष्पट कशी होईल याची विवंचना खाला लागून राहिलेली असते. मिळून काय? समाधान आहे कुठं? आणि जितकी संपत्ती तुमच्या जवळ अधिक असेल त्याप्रमाणांत तुमच्या चिंतेतही भर पडलेली असेल.

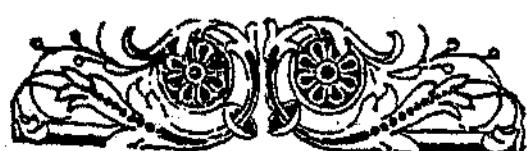
माझे इतके बंगले आहेत माझ्या मालकीचे इतके गांव आहेत या अभिमानाते रहाण्यांत अर्थ नाही. तुला वसायला उठायला किंवा झोपायला जितकी जगा लागते तेवढी त्यावेळेपुरती तुझी. घरांत अन्नधान्य विपुल आहे. परंतु तूं जेवढे खाऊन पचवू शकतोस तेवढे तुझे. गरिबाला मीठ-माकरीवर राजी होऊन रहावें लागते तर श्रीमंत पकाच्चांवर ताव मारू शकतो; परंतु किती दिवस? बसून, झोपा काढून तुम्ही खालेले अन्न पचन झालें पाहिजे ना! जो मेहनत करील आल्स सोडून घाम गाळील त्यानें मीठ माकर खाली तरी त्याचे अमृत होऊं शकते. कारण ते शरीराला लागते. तुम्ही पकाच्चे किती दिवस खाल? आजारी पडेपर्यंत!

जगांत मान सन्मान मिळावा, आपले नाव गाजावें व भरपूर यश मिळावें असे प्रत्येकाला वाटते; परंतु त्यांपैकी कांही नाहीं मिळाले सा. ली. २

म्हणून काय बिघडले ? कशाला हवी आहे त्या गोष्टीची हांव ! जितका व्याप तितका संताप ही म्हण माहीत आहे ना ? जो वर चढेल त्याला खालीं पडण्याची धास्ती असते. खालीं पडणे हें वाईट कीं नाहीं ? मान मरातब मिळला आणि एखादेवेळीं अपमान होण्याची पाळी आली तर मान मिळविणाऱ्याला त्याचें किती बरें दुःख वाटत असते ! तेव्हां मान सम्मान, धनदौलत यांचा फाजील हव्यास न बाळगतां तो नाद सोङ्गन भगवंताचे चरणकमळ कसे दृष्टीस पडतील याची चिंता व्हा. त्यांत सुख समाधान नि शाश्वत आनंद आहे.

एक महत्वाची गोष्ट नेहमीं मनांत बाळगा. कोणती ? श्रीमंत मान्यवर म्हणजे मानाच्या जागी व अधिकारारूढ झालेले सुखी आहेत असें समजू नका. ज्याच्याजवळ सुखोपभोगाचीं सर्व साधने आहेत ते सुखांत नि आनंदांत आहेत असें समजण्याची चूक भूल करू नका. त्यांचा सारखे दुःखी व शांतिसुखाला आचवलेले तेच ! त्यांचे दुःख तुम्हाला समजणार नाहीं. तेव्हां त्यांची संपदा मानमरातब व त्यांचे सुखोपभोग त्यांचे त्यांना लखलाभ होवोत ! तुम्हीं नका बाळगूं त्या गोष्टींचा हव्यास !

यासंसारांत नफा नुकसान लाभहानी सदा सर्वकाळ चालू आहेत. त्यांची तुम्हीं फिकीर, बाळगूं नका, तुमच्यापुढे जें कांहीं काम येईल तें कर्तव्य दुष्टीनै जीव तोङ्गन करा. त्यात बिलकूल हेळसांड करू नका, एखादें काम करणे श्रेय-स्कर नि जस्तर आहे असें मनाने ठरविल्यानंतर तें मन लावून करणे हा तुमचा पवित्र धर्म आहे. तो पाळा, कोणाचीही फसवणूक करू नका. त्यासुकै शेवटी फसवणूक तुमचीच होईल. कार्यरत व्हा. त्यांत आनंद माना, त्रासू नका, आणि कंटाळूं नेका.

मी कोण ?

(लेखक : -श्री. द. दे. अंबेकर, गंगाखेड)

विज्ञान युगांत मानवाने पदार्पण केल्यानंतर सुखसोयीची साधने उपलब्ध झाली असता भारतासारख्या दारिद्र्याने गांजलेल्या देशास दूर सारून युरोप, अमेरिकेसारख्या, ऐहिक वैभवाने संपन्न असलेल्या ठिकाणी चोहीकडे सौख्याचें साम्राज्य आणि आनंदच आनन्द असावयास पाहिजे. ऐहिक वैभवाने सर्व बाजूने परिपूर्ण असतानाहि मानवाला सुख लाभत नाही. तो आनंदात राहुं शकत नाही. तेथेंही जीवनांत नैराश्याने ग्रासून कशाची तरी न्यूनता भासते. हे कशाचें लक्षण आहे ? यात काय गूढ आहे ? शक्तीच्या घर्मेंडीवर जग पादाकांत करण्याची, जगावर स्वाभित्व गाजविण्याचे ज्याच्याजवळ सामर्थ्य आहे, भूतलावर सर्वबाजूनी ऐहिक वैभवाने परिपूर्ण असलेल्या परिस्थीतींतहि आनंदात राहुं शकत नाहीं. म्हणजेच याचा अर्थ या वैभवसंपन्न असलेल्या विश्वाच्या पलीकडे कांही वेगळी सृष्टी आहे. म्हणून अंतर्मनाकडे त्याची ओढ नसेल ना ? मी कोण आहे ? हे जाणून घेण्याची इच्छा त्याचे ठायीं केंद्रित झालेली तर नसेल ना ? मानवानें अंतराळात पदार्पण केलें तरी मी कोण हे जाणून घेण्याची इच्छा त्याच्या सोबतच केंद्रित झालेलो असणार ! या जाणीवेतूनच विश्वाच्या पाठीवर अनेक ठिकाणी वेगवेगळ्या धर्माची स्थापना झाली आणि ही जाणीव मानवी हृदयात आजतागायत जागृत आहे. याचें खरें स्वरूप ओळखण्यासाठी मानवी अंतरमनाची सारखी धडपड चालू असते. परंतु या सान्याचें स्वरूप अदृश्य शक्तींत सामावलेले आहे. यामुळे दृश्यरूपानें समोर दिसणारे तें सत्य असें समजून क्षणभंगूर सुखाचे ठायी त्याचें मन केंद्रित झालेले असतें. आणि तो मूळच्या अदृश्य स्वरूपापासून दूर रहातो. परंतु आत्म्याची ओढ अमर असल्यामुळे ती त्याला स्वस्थ बसू देत नाही आणि तो सारखा अतृपत्त राहतो. ऐहिक वैभवानें तो कितीही जरी परिपूर्ण असला तरी त्याचें अंतर्मन त्याला स्वस्थपणा लाभूं देत नाहीं. तें अस्थिर बनतें आणि जन्ममृत्यूच्या रूपानें अनेक जन्म घेऊन त्याचे

मूळ स्वरूप ओळखण्यासाठी त्याची सारखी घडपड चालू असते. या भटकणाच्या अतृप्त आत्म्यांना शांती लाभावी म्हणून अपौरुषेय वेद रामकृष्णादिकांचे अवतार पृथ्वीतलावर झाले त्याची परंपरा साधु सत्पुरुषांच्या रूपाने आजही अबाधीत चालू आहे. पृथ्वीच्या उत्पत्तीपासून या विषयरूपी वासनेने या सजीव सुष्ठील जन्म मृत्यूच्याद्वारा सहस्रावधी योनीत नरकव्यतना देण्याचा अबाधीत असा क्रम चालू आहे. त्याचें प्रतीक म्हणजेच रावणादिक असुरांच्या देहांचें पृथ्वीवरील वास्तव. त्या मुळे सारे आसुरि वासनेचें स्वरूप प्रकटरीत्या आपणास पहावयास मिळते या असुरांचे शारीरिक दृष्ट्या केलेले वर्णन अतिरंजित भासत असले तरी तें मानवी मनोवृत्तीद्वारे आजही आपल्यासमोर स्पष्ट उर्भे आहे.

बलाढ्य समजले जाणारे रावणादिक असुरही या विषयरूपी वासनेच्या कक्षेत सापडले आणि मूळ स्वरूपापासून दुरावले, विषयरूपी वासनेच्या आधीन होऊन देवाचे दैत्य बनले. त्यांच्या मूळ स्वरूपाची त्यांना ओळख पटविण्यासाठी अनेक देवेदेवतांचे अवतार झाले हे सारे सत्य असो वा कलिपत असो, त्यांतल्या गर्भितार्थाकडे लक्ष केंद्रित केल्यास मानवी मनोवृत्तीच्याद्वारे प्रकट होणाऱ्या विकाराच्याद्वारे मानवी जीवनाशी त्याचे संबंध दृढ झालेले आढळतात. याकडे मानवाला केव्हाही दुर्लक्ष करतां येणार नाही.

पांढऱ्या डागावर मोफत इलाज

पांढऱ्या डागावरील औषधाचा महत्त्वपूर्ण शोध. अनेक वर्षांच्या कठोर प्रयत्नानंतर आम्ही अनेक आडाखे बांधून पांढऱ्या डागावरील औषधे तयार करण्यात यशस्वी झालो आहोत. एकदा औषध घेतल्यावर आपणास त्याच्या गुणाची खात्री पटेल. ह्यापासून हजारो लोकांनी लाभ घेतलेला आहे, अजूनहि बरेच जण याचा लाभ घेत आहेत. प्रचारार्थ औषधाची एक बाटली नमुना म्हणून दिली जाते. पांढऱ्या डागापासून सुकृत झाल्यावर आपल्यासारख्याच या रोगाने पछाडलेल्या रोग्यांना औषध घेऊन रोगापासून सुकृत होण्यासाठी अवश्य सांगा.

वैर्स्टन इन्डिया क. (S.B.) पो. कतरी साराय (गमा)

माझा एक अनुभव

श्री. गंगाराम बजाबा वैद्य, डहाणूकर हे

आपणास आलेला अनुभव पुढीलप्रमाणे कळवितातः—

मी माझी कन्या सा० आशा मधुकर नाचणे हिच्या घरी विलेपालै येथे गेल्या जानेवारी महिन्यांत काहीं दिवस रहाण्यास गेलों होतों. तिच्या आग्रेहावरून श्रीसाईचरित्राचा नामसप्ताह तेथें केला. समाप्तीनंतर ती म्हणाली की, संक्राति झाल्यावर शिर्डीला याल काय ! मी म्हणालो “ वयपरत्वे मी थकत चाललो आहे; परंतु श्रीबाबांची इच्छा दर्शन देण्याची असेल तर सर्व बाजूनीं प्रवास सुखकर तेच करतील. त्या प्रमाणे बाबांस विनवून शिर्डीस जाण्याचा बेत ठरविला व गेल्या जानेवारीत आम्ही उभयतां व माझी सून सौ, नीला व नात शीला. अशी चवघे जण एस॒. टी. नें शिर्डीस रवाना झालों. बाबांनीं माझ्या विनंती प्रमाणे एस॒. टी. तच माझ्या तैनातीची सोय करण्यासाठी एक कोळीण वयस्कर बाईची नेमणूक केली होती असें दिसतें; कारण तिचा परिचय आम्हांस एस॒. टी. तच झाला. व ती एकटीच शिर्डीस जात असून आमच्या सहवासांत शिर्डीस रहावयाची तिची इच्छा तिनें बोलूनही दाखविली. आम्ही रात्री ९ चे सुमारास शिर्डीस पोहोंचलों. त्या बाईने आमचे सामान एस॒. टी. तून उत्तिष्ठास मदत केली. श्री साई समाधी मंदिराजवळ सामान ठेवून जागा मिळविण्यासाठी संस्थान कचेरींत गेलों. त्यावेळी सोबतच्या बाईने तुम्हीं रहाल त्या जागेत माझी सोय करा. म्हणून सांगितल्वरून त्या बाईसह कचेरींत नोंद करविली; परंतु जागा दुसरे दिवशीं मिळेल तों पर्यंत श्रीसमाधी मंदिराचे मजल्यावर सोय लागेल, असें नोंकर वर्गानें सांगितलें व समाधी मंदिरांत सोय केली. खालून पुन्हां वर नेण्यासही त्या बाईने मदत केल्यामुळे सामान उचलणे वगैरे कोणत्याही प्रकारे मला काहींच करावै लागलें नाहीं. गुरुवार असल्यामुळे पालखी निघणार होती. आम्ही द्वारकामाईत जाऊन श्रीबाबांचे दर्शन घेतलें पालखीचा सोहळा पाहिला व आमचे मुक्कामावर आम्ही चौघेजण जाईपर्यंत आमचे अंथरूण पांघरुणाची व्यवस्था.

वाईने केली. मला कांहींच पहावें लागलें. नाहीं त्या रात्रीं पहाटेस काकड आरती वगैरे आटपून आमची ज्या जागेत नोद केली होती ती जागा आमच्या ताब्यांत दिली. त्या जागेत सर्व व्यवस्था उत्तम प्रकारची होती. यावरून बाबा भक्तांच्या विनंतीस क्षुळक बाबतीत सुद्धां कसे हांकेला हांक देतात ते कळून येते. वरेती कोळीणबाई गरीब अवस्थेतील होती असे नाहीं तर ती सौभाग्यवती असून ५ कर्ते मुलांची माता व नवन्यासह मोठा मासळीचा धंदा करणारी दांडे (खाररोड) येथे राहारी वाई वयोवृद्ध अशी होती. कांहीं तरी पूर्वजन्मीचा संबंध असें वाटते ही योजना श्रीबाबांचीच. कर्ता करविता न कळे महिमा याचा—असो.

रविवार दि १९। १। ६९ रोजी घरी परतावयाचे म्हणून शनिवारींच सर्व पुजा अर्चा विधी श्रीसाई समाधि चरणीं अर्पिला होता रविवारी सकाळी समाधि दर्शन, द्वारकामाईचे दर्शन घेऊन सुमारे ११ वाजतां कुळकणीं यांचे खानावळीत भोजनाकरितां गेलो. तेथे झालेला चमत्कार वावांची लिला नमूद करितो. भोजनास जातअसतानां खानावळीजवळ माझी कन्या सौ. प्रमिला मला म्हणाली बाबा, मुख्य ते राहिले, साई चरित्राची सांगता येथील घान्यकोठीत दक्षिणाटकल्यावांचुन होत नाहीं तें मी विसरलें, तेव्हां मी म्हणालो येथून जातानां दक्षिणा अर्पण कसून नंतर एस. टी. च्या स्टॅवर जाऊ. इतक्यांत एक वृद्ध अस्थि पं जर झालेला माणूस होतांत काठी देकत मजजवळ उचलीं व मी दोनदिवसाचा उपाशी आहें मला जेऊ घाल. हें ऐकतांच त्याच्यासह आम्ही खाणावळीत जाऊन जेवावयास बसलो. माझ्या शेजारी त्यास बसविलें येथे जेवण याच्या मनाप्रामाणे झालें व तो म्हणाला मी आता उठतो. वरे म्हणून सांगून आम्हीही त्याच्या मागो माग जेऊन उठलो व बाहेर

हात धुप्प्यास गेलो तो हा वृद्धते नाही तेव्हां आजू बाजूस तपास केला. कोणीही वृद्ध पाहिल्याचें सांगितलें नाही. मुलीच्यामनांत पेरीत १। रुपया द्यावा असें होते खाणावळीचा दरही माणशी तोज होतां ही घटना पहातांच बाबाच आपल्या सहीत जेवले व सांगतां त्यानीच केली असे वाढून गहीवरंलो व डोळे आनंदानी भरून आले. व “आहे मी चिवंत जाणा हेचि सत्य हें बाबांचे बोबांची ग्रन्ती आली.

संत श्रेष्ठाची प्रतिभा

A decorative horizontal flourish consisting of stylized leaves and vines, centered at the top of the page.

(लेखक : दू. मो. चित्रे)

प्रतिभासंपन्न कवी हा जन्मताच कवी असतो; तो कवीच्या कारखान्यांत जन्माला येत नाही अशा अर्थाचे एक आंगल वचन आहे. संतश्रेष्ठ श्रीतुकाराम महाराज हे एक प्रतिभासंपन्न कवी होते. कल्पनेची उत्तुंग भरारी, अनुभवाचे अमोल धन, सृष्टीचे सूक्ष्म निरीक्षण, प्रेमाचा अर्थांग सागर, अर्थांगून धांवणारे शब्द खा काव्यं गुणांनी संतश्रेष्ठाची गाथां ओतप्रोत भरलेली आहे.

आपण त्यांचे कांहीं अभंगनच पाहूऱ्या.

“शुद्धबीजा पोटीं। फळे रसाळ गोमटीं ॥ ? ॥ “धृ०” मुखी अमृताची
कणी। देह वेचावा कारणी ॥ ५ ॥ सर्वांगी निर्मळ। चित्त जैसे गंगाजवळ
॥ २ ॥ तुका म्हणे जाती। ताप दर्शने विश्रांती ॥ ३ ॥ दुसरा अर्भंग
पहा, करावी ते पूजा मनेंचि उत्तम ‘लौकिकाचे काम काय असे
॥ १ ॥ “धृ०” कळावें तयासी कळे अंतरीचे। कारण तें साचे साचा
अंगी ॥ १ ॥ अति अंतीं लाभ किंवा घात। फळ देतें चित्त बीजा ऐसे ॥ २ ॥
तुका म्हणे जेणे राहे समाधान। ऐसे ते भजन पार पावी ॥ ३ ॥ अनुप्रास पहा
कसे सहज साधले आहेत। उपमा किती हृदय व सर्पक आहेत!

“अंतरीची घेतो गोडी । पाहे जोडी भावाची ॥ १ ॥” “धू०” देव सोयरा देव सोयरा । देव मोयरा दीनाचा ॥ ६ ॥ आपुल्या वैभवें । शुंगारावें निर्मळ ॥ २ ॥ तुका म्हण जेवी सवें । प्रेम घावे प्रीतीचें ॥ ३ ॥ साध्या शब्दांत केवढा आशय भरला आहे देव भावाचा भुकेला आहे. पण तो भाव मनापासून पाहिजे. “देव अंतरीची गोडी घेतो,” तुम्हांला डामडौलानें राहायचे असेल,

तर खुशाल रहा ; पण तो डामडौळ तुम्हांला साजेसा पाहिजे. लोकांची मर्ते जिंकावयाला प्रेम हाच एक परवल आहे. धन्य, धन्य ती वाणी तुकयाची :-

“विष्णुमय जग वैष्णवांचा धर्म । भेदाभेद ब्रम अमंगळ ॥ १ ॥ “धृ०”
अइका जी तुम्ही भक्त भागवत । कराल तें हित सत्य कर
॥ ६ ॥ कोणा ही जीवाचा न घडो मत्सर । वर्म सर्वेश्वरपूजनाचे
॥ २ ॥ तुका म्हणे एका देहाचे अवयव । सुख दुःख जीव भोग
पावे ॥ ३ ॥ मागच्याच अभंगाचा भाव या अभंगांत ओतला आहे, ण
तो ओत प्रोत तुम्हांला सर्वेश्वराचे पूजन करावयाचे आहे ना ? मग कोणाही
विषयी मनांत मत्सर बाळगू नका. श्रीमंत-गरीब, मोठा-लहान, विद्वान-निरक्षर,
असा भेदा भेद करू नका, कारण सबंध विश्व विष्णूचे आहे. वैष्णव धर्माचे
नीट पालन करा. महात्मा गाधीचे वैष्णवजन ते हेच !

श्रीतुकाराम महाराजांना कवित्व करण्याची स्फूर्ति कशी झाली या
विषयी ते म्हणतात नामदेव केलें स्वप्ना माजी जागे । सवे पांडुरंगे येऊनिया ॥ १ ॥
॥ धृ० ॥ सांगितलें काम करावे कवित्व । वाउगे निमित्य बोलो नको ॥ २ ॥
माप टाकी सल धरीली विठ्ठले । थापटोनि केलें सावधान ॥ ३ ॥ प्रमाणाची
संख्या सांगे शत कोटी उरले शेवटी लावी तुका ॥ ४ ॥ श्रीनामदेव महाराज
व पंढरीचे पांडुरंग स्वप्नांत आले आणि त्यानीं श्रीसंतश्रेष्ठांना अभंग रचण्याचा
आदेश दिला. आणि अभंगांची संख्या किती सांगितली तर शत कोटी । अनं
तकोटी ब्रह्मांड नायकांचे गुणगान करावयाचे तर शत कोटी. अभंग हवेतच,
महा कवीची गरुड भरारी आकाशाला पोहचण्या इतकी उत्सुंग असावयास हवीच

मातृप्रेमाचे वर्णन श्रीसंतश्रेष्ठांनी कसे केलें आहे पहा. “ आसूष शदू
बोलें मर्नीं न धरावे कांहीं । लडिवाळ बालकें तू चि आमुचि आई ॥ १ ॥
देई गे विठामाई प्रेमभातुके । अवधियां कवतुकें लहानां थोरां सकळा ॥ ६ ॥ असो
नसो भाव आलें तुझिया ठाचा । पाहे कृपा दृष्टी आतां पंढरी राया ॥ २ ॥ तुका
म्हणे आम्ही तुझीं वेडीं बाकुडी । नामें भवपाश आतां आपुलिया तोडी ॥ ३ ॥
बा पांडुरंगा, आम्ही तुझी लडिवाळ बालकें आहोत कोणी लहान असो, कोणी

बृद्ध असो; कोणी धनवान असो, कोणी निर्धन असो; ही सर्व बालके तुला सार ही आहेत आम्हाला माहित आहे. की तुझी कृपादुष्टी सर्वावर सारव्या प्रमाणांत त आहे. पांडुरंगा तू फक्त भावाचा भोक्ता आहेस. जेथें भाव तेथें तू. बा विठामाई. तृश्या चरण स्पर्शाचें सुख मला सदैव लाभूं दे ।

श्रीसंत श्रेष्ठाच्या वास्तव्यानें देहू गांव पुनीत झालेले आहेच. पण मराठी वाङ्मयांतदि देहू गांवाला श्रीतुकाराम महाराजांनी अढळ स्थान दिले आहे. धन्य देहू गांव पुण्य भूमि ठाव । तेथें नांदे देव पांडुरंग ॥ १ ॥ १० ॥ धन्य क्षेत्रवासी लोक ते देवाचे । उच्चारिती वाचे नामघोष ॥ २ ॥ करकटी उभा विश्वाचा जनिता । वामांगी ते माता रखुमादेवी ॥ ३ ॥ गरुडपारी उभा जोडुनियां कर । अश्वस्थ समोर उत्तरामुख ॥ ४ ॥ दक्षिणो शंकर लिंग हरेश्वर । शेंगे गंगातीर इंद्रायणी ॥ ५ ॥ लक्ष्मी नारायण बळाळाचें वन । तेथें अधिष्ठान सिद्धेश्वर ॥ ६ ॥ विघ्रराजद्वारीं वहिख वाहेर । हनुमंत शेजारीं सहज दोघे ॥ ७ ॥ तेथें दास तुका करितो कीर्तन ॥ हृदयीं चरण विठोबाचे ॥ ८ ॥ धन्य धन्य तो संत आणि धन्य धन्य तें गांव देहू गांव ।

खन्या गृहस्थाश्रमी माणसाचे वर्णन श्रीतुकाराम महाराजांनी या अभंगांत केले धन्य ते संसारी । दयावंत जे अंतरी ॥ १ ॥ १० ॥ तेथें उपकारा साठीं । आले घर ज्यां वैकुंठी ॥ २ ॥ लाटिके वचन । नाहीं देहीं उदासीन ॥ ३ ॥ मधुरावाणी ओठीं । तुका म्हणे वा पोटीं ॥ ४ ॥ दयावंत अंतरीं लटिके वचन देही उदासीन मधुरा वाणी वाव पोटीं: किती सुंदर शब्द योजना श्रीसंत श्रेष्ठानीं केली आहे ! वाणीचे अभिजात माधुर्य प्रगट झाले आहे या शद्वांते !

एका आंगल कंबीने प्रतिभासेपन्न कवीचे लक्षण व्यक्त केले आहे:

“Give me a theme, “the Little
poet cried.

And I will do my part.

“It is not a theme you need”
the world replied,
“you need a heart.”

प्रतिभा संपन्न कवीला THEME कथावस्तूची

गरज नसते, त्याला पाहिजे असते Heart. अंतःकरण 'दि लिट्ल पोएट' ले "दि वर्ल्ड" नें समर्पक उत्तर दिले आहे !

श्री संतश्रेष्ठ तुकाराम महाराज यांची गाथा हे मराठी भाषेला लाभलेले दैवी लेणे आहे. श्रीज्ञानेश्वर महाराजांनी "ज्ञानेश्वरी" लिहून मराठी सारस्वताचा पाया घातला. तर श्रीतुकाराम महाराजांना "गाथा" लिहून मराठी भाषेवर कळस चढविला ! श्रीतुकाराम महाराज कीर्तन करण्यासाठी उमेरहात, विषय प्रतिप्रादन करतांना प्रसंगाला अनुसूप असे अभंग त्यांच्या मुखातून सहज स्ववत. त्यांचा आवडता लेखक हे अभंग त्याच जागी लिहून ठेवी आणि हळह "गाथा" तयार होत राही. कै. श्री. पुरुषोत्तम मंगेश लाड यांनी संपादित केलेल्या व महाराष्ट्र सरकारने मुद्रित व प्रसिद्ध केलेल्या "गाथेत" ४६४४ अभंग आहेत. लिहून ठेवलेल्या अभंगांची संख्या ही इतकी आहे. लिहावयाचे राहिलेले आणखी कितीतरी अभंग असतील. इतके अभंग सुरुंहे फक्त महाकवीलाच शक्य आहे. संतांच्या मालिकेत श्रीतुकाराम महाराजांचे नांव अग्रेसर आहेच. पण साहित्यिक म्हणून ही श्रीतुकाराम महाराजांचे स्थान मराठी वाज्मयांत अग्रेसर आहे. श्रीतुकाराम महाराज हे थोर संत—महाकवी होते. माझें त्या संत श्रेष्ठ कवीच्या प्रतिभेला विनम्र अभिवादन !

—डॉ. श्रीमती डी. व्यंकट रामणम्मा गारू ह्या ता. ९ जून १९६९ रोजी हृदय विकाराचा झटका येऊन हैद्राबाद येथें साईचरणी विलीन झाल्याचें लिहिण्यास अत्यंत दुःख होत आहे. त्या साईबाबांच्या एक निष्ठ भक्त होत्या. तेनाली येथें त्यानीं श्रीसाईबाबांचें मंदिर बांधिलें आहे.

श्रीसाई-रक्षा

लेखक :—पद्माकर प्रधान, ठाणे.

ज्याच्या डोक्यावर भक्तांचा भार आहे, असा साई माझ्या भस्तकाचे रक्षण करो.

ज्याच्या शिरोभोवती धबल-वस्त्र वेष्टिले आहे, असा साई माझ्या केसांचे रक्षण करो

जो साई साज्या चराचरांत भरून उरलेला आहे असा साई माझ्या मेंदूचे रक्षण करो.

भक्ताचे कोड पुरविण्यासाठी ज्याने गंध व टिळा लावलेला आहे आणि ज्याचे कपाळ शुभ्र-वस्त्राने झाकले आहे, असा साई माझ्या कपाळाचे रक्षण करो.

करुणेचा सागर असलेला साई माझ्या दोन कर्णाचे रक्षण करो.

भोवती भक्तगणांचा समुदाय असलेला साई माझ्या दोन भुवयांचे रक्षण करो.

ज्याच्या डोळ्यांत कारुण्य आहे; ज्याची नजर भक्तांच्या हितासाठी वेघ घेत आहे, जो सर्वांकडे सम-दृष्टीने बघतो असा पूज्य साई माझ्या दोन डोळ्यांचे रक्षण करो.

ज्याच्याजवळ भेदाभेद नाही; ज्याला सर्वजण सम-समान आहेत असा साई माझ्या नासिकेचे रक्षण करो.

ज्या साईची दाढी शुभ्र असून वाढलेली आहे असा साई माझ्या गालाचे रक्षण करो.

ज्या साईच्या जिव्हेवर सरस्वतीचा वास आहे असा साई माझ्या जिभेचे रक्षण करो.

जो साई नेहमी प्रभूचा ध्यान करतो, असा साई माझ्या दोन औढांचे रक्षण करो.

ज्याची वाणी पवित्र आहे, ज्याचे बोल कधीहि खोटे होत नाहीत, असा साई माझ्या वाणीचे रक्षण करो.

जो साई अतिशय शांत, दान्त उदात्त व सात्त्विक आहे असा साई माझ्या सर्व दातांचे रक्षण करो.

जो साई वरकरणी कोपायमान होऊन शिव्यांचा भडिमार करतो परन्तु त्यांतूनही तो भक्ताचे सदैव हितच साधतो, असा साई माझ्या आवाजाचे रक्षण करो.

ज्या साईच्या अंगावर कफनी आहे व ज्याने आपले शरीर फाटक्या कफ-नीने झाकले आहे, असा साई माझ्या दोन बाहुंचे रक्षण करो.

ज्या साईच्या स्मरणाने महाकूर काळ देखील भिऊन पळतो असा साई माझ्या दोन दंडांचे रक्षण करो.

ज्या साईजवळ ऋद्धीसिद्धी वास करतात असा साई माझे कोपरांपासून पुढील हस्ताचे रक्षण करो.

जो साई सारे जग हातात घेतलेल्या आवळ्यांप्रमाणे पाहूं शकतो असा साई माझ्या पंजांचे रक्षण करो.

जो साई भक्तांच्या भाऊ उदी लावतो आणि ‘अल्ला तेरा भला करेगा’ असा आशिष देतो असा साई माझ्या सर्व बोटांचे रक्षण करो.

जो साई आपल्या छातीचा कोट करून भक्तांना संकटातून तारतो असा साई माझ्या छातीचे रक्षण करो.

सातसमुद्र ओलांडून जो भक्तांच्या हाकेला धावतो व त्याना आपल्या पाठीशी घालतो, असा साई माझ्या पाठीचे रक्षण करो.

जो साई एका जागी बसून सारेंकांहीं जाणतो. जो खरोखरीच अंतर-जानी आहे असा साई माझ्या हृदयाचे रक्षण करो.

समुद्राला ज्या प्रमाणे पवित्र नद्या व गलिंच्छ गटारे मिळतात. तरी तो त्याना सारखाच सामावून घेतो. तद्वतच चांगल्या अगर वाईट गोष्टीना समसमान मानणारा हा साई देव माझ्या पवित्र व अपवित्र मनाचे रक्षण करो.

भक्तांचे अपराध पोटी घालणाऱ्या आईप्रमाणे वत्सल आसणार हा साई माझ्या उद्दरांचे रक्षण करो.

सर्व भूत-मात्रांशी तादात्म्य असलेला साई माझ्या नाभींचे रक्षण करो.

ज्यांचे आज्ञेशिवाय झाडांचे पानही हालत नाही असा साई माझ्या कम-रेंचे रक्षण करो.

जो अलिशय प्रेमळ आहे जो अहोरात्र भक्तांची चिंता वाहतो असा शेर साई माझ्या दोन जांघांचे रक्षण करो.

जो योगिश्रेष्ठ आहे, ज्याने सारी इंद्रिये जिंकली आहेत, असा साई माझ्या इंद्रियांचे रक्षण करो.

जो संत शिरोमणी आहे. ज्याला सुष्ट व दुष्ट सारखे आहेत. ज्यांचे मन लोण्याहून मऊ आहे, आसा साई माझ्या नाजूक भागांचे रक्षण करो.

जो निर्विकार आहे, निष्काम आहे. जो भक्तांकडून ईश्वरसेवा करून घेतो. असा साई माझ्या दोन मांड्यांचे रक्षण करो.

जन्म, जात, कुळ, धर्म, आई, वडील, नाव, गांव, हे ज्यांचे कोणालाही निश्चित ठाऊक नाहीं, असा दत्तावतारी साई माझ्या गुडध्यांचे रक्षण करो.

ज्या साईस मानवधर्म प्रिय आहे, असा साई माझ्या पोटज्यांचे रक्षण करो.

ज्याची चरणे खरोखरीच वंदनीय आहेत. ती चरणे पाहून अनंत जन्माच्या पापांची रक्षा होते, असा साई माझ्या दोन चरणांचे रक्षण करो.

ज्या साईंच्या दोन आंगठ्यतून गंगा व यमुना वाहू लागल्या, असा पावन साई माझ्या सर्व बोटांचे रक्षण करो.

जो खरोखरीच ईश्वर आहे, परन्तु निमित्तमात्र संत आहे, असा साई माझ्या सर्व देहांचे रक्षण करो.

पुन्हा एकदा त्या परम पूज्य साई देवास सर्व - अन्तर्बाह्य देहाचे संरक्षण करण्याची मनःपूर्वक प्रार्थना करून त्याचे चरणी अनन्य भावे शरण जाऊन, त्याचेवर पूर्ण विश्वास ठेऊन ही साई - रक्षा मी पुरी करतो.

ॐ शांतीः शांतीः शांतीः ।

फल-श्रुती

जो ही साई-रक्षा मनोभावे, एकाग्रतेने, चित्तशुद्ध ठेऊन बाबाचे ध्यान समोर ठेऊन, स्मरण करून, बाबांवर विश्वास ठेऊन प्रसन्नमनाने नित्यनियमाने सकाळी, संध्याकाळी अथवा रात्री, चांगल्या जागी उदात्त वातावरणाते आवडीने, आदरपूर्वक पठण करील त्याचे निश्चित रक्षण करतील, बाबा त्याचे मगे पुढे, चोहीकडे राहतील, त्याची काळजी वाहतील, त्याचा योगक्षेम चालावितील हे सर्व जाणा.

अयातन्हेने जो ही साई-स्तुति-रक्षा आदरानेव आनंदाने गाईल त्याचे बाबा ऋषी होतील. त्या ऋणांची फेड बाबा केल्यावाचून राहाणार नाहीत.

पञ्चाकर प्रधान कृत.

भक्त सुदामा

भक्त सुदाम्याची कथा कोणाला माहीत नाहीं ? माहीत असली हरी आमच्या वाचकांनी येथे ती पुन्हां वाचावी नि तिचे यथोचिता मनन करावें ही विनंती.

— संपादक

सुदामा भगवंताचा परम भक्त होता. तो जोठा भाग्यवान होता हैं तर सरेंच, परंतु कोणत्या दृष्टीने ? लहानपणी श्रीकृष्णाबरोबर एकाच गुरुच्या म्हणजे सांदीपनी गुरुच्या आश्रमांत विद्याभ्यास करण्याचे भाग्य त्याला लाभले होते. भक्त कसा असावा याचा आदर्श म्हणजे सुदामा. भक्ताचे सारे गुण त्याच्याठी एकवटले होते. त्याला या जगांतील कोणत्याही गोष्टीची हांव नव्हती. तृष्णेचा त्याने त्याग केला होता. भगवंताची एकनिष्ठपणे सेवा करणे व त्यांत रमून जाणे एवढेंच त्याला माहीत होते.

परंतु तो संसारी होता. त्याची बायको होती व त्याला मुलेंबाळेंही होतीं त्यांच्या अंगावर भरपूर कपडालत्ता नसे. घरांत खायला पोटभर अन्नही नसे त्याचे काय ? 'ठेविले अनंतें तैसेचि रहावे' हा होता त्याचा खाक्या पण असे चालायचे किती दिवस ? मुले भुकेने तळमळतात हैं दृश्य कोणत्या आईच्याने पहावेल ? एके दिवशी हैं दारिद्र्याचे दुःख असद्य होऊन ती आपल्या पतीस म्हणाली, श्रीकृष्णाच्या गोष्टी तुम्हीं मला रोज सांगतां, त्याचे गुणवान आवडीने गातां, तो तुमचा बालपणचा सवंगडी म्हणून सांगतां ! तो तर आतां द्वारकेचा राजा झाला आहे. ऐषआराम भोगीत आहे. आणि तुम्हीं तर दारिद्र्यांत रात्रंदिवस लोळत आहात ! आपले राहूं द्या. परंतु त्या लहान पोरांबाळांनी उपवासांत तडफडावे असें कोणतें पाप त्यानीं केले आहे ? एक दिवस तुमच्या त्या मित्राला भेट कां नाहीं ? मला निश्चित वाटते कीं तो तुम्हांला कांहीं ना कांहीं दिल्याशिवाय रहाणार नाहीं. एकदां जाऊन त्याची भेट ध्या ना !'

आपण श्रीकृष्णाला फार दिवस भेटलों नाहीं: कधीं तरी त्याला भेटले पाहिजे असें काहि भावासुळे सुदामजीच्या मनांत कधीं कधीं येत असे. बायको म्हणाला ही संधी चांगली आहे, एकदा श्रीकृष्णाला डोळेभरून पाहून यावे व डोळ्यांचे पारणे फेडावे असें सुदाम्याला वाढू लागले.

तो आपल्या पत्नीला म्हणाला “ठीक आहे. मी कृष्णाच्या भेटीसाठी जातों द्वारखेला. परतु त्याला भेटीदाखल खायला कांहीं तरी आहे का घरांत! अगदीच रिकाम्या हातांनीं मित्राला भेटायला कसं जायचं?

सुदैवानें तिनें राखून ठेवलेले चारमुठी पोहे होते घरांत. ते तिनें शेधून काढले व एका फडक्यांत बांधून ती मोटकुळी तिनें नवन्याच्या स्वाधीन केलीं

सुदामजींचा प्रवास सुरु झाला. डोंगर, पठारे, मार्गे टाकीत टाकीत तो एकदांचा द्वारका नगरींत येऊन थडकला. विचारीत विचारीत श्रीकृष्णाच्या राजवाढ्यापर्यंत आला. कोणीतरी गरीब भिकारी आला आहे असें समजून द्वारपाळांनी त्याला प्रवेश नाकारला. श्रीकृष्ण आंतील दिवाणखान्यांत एका कोचावर रुक्मीणीशीं वार्तालाप करीत बसले होते त्यांना आपला बालमित्र सुदामा दरज्यावर आल्याचा सुगावा लागला. तात्काळ ते आसनावरून उठले व लगवगीनें धांवतच सुदाम्याला सामोरे गेले. तो दृष्टीस पडतांच त्यांनीं त्याला प्रेमभरानें कडकडून मिठी माली. किरती आनंद झाला दोघांनाहीं त्यावेळीं! दोघांध्याहीं नेत्रांवरे प्रेमाश्रू घळघळां वाहू लागले! प्रेमळ बाळमित्रांची निस्सीम भक्ताची ती भेटगांठ होती!

आपल्या हातांनीं घरून श्रीकृष्णानीं सुदाम्याला दिवाणखान्यांत आणिले, आपल्या हातांनी त्याचें पादप्रक्षालन केलें. त्याची यथोचित पूजाअर्चा केली व त्याच्या गळ्यांत सुरंधी पुष्पांच्या माळा घातल्या.

भगवंतानीं केलेल्या प्रेमादर सत्कारानें सुदामा किती भारावून गेल, असेल याची यथायोग्य कल्पना कोण बर करूं शकेल?

नंतर त्याच्या गळ्याभोवती आपला हात टाकून श्रीकृष्णानीं सुदाम्याला त्याचें कुराल विचारलें. वहिनीं कशी आहे? मुळे बाळें काय करतात वैगेरे.

पाठीमाणे हातात चवरी घेऊन रुक्मणीदेवी सुदामाला बारा घालीत होती। केवढे हें त्याचें भाग्य। प्रेमाच्यां व भक्तीच्या बळावर हें अंसामान्य भाग्य त्याने मिळविलें होते.

हां हां म्हतणां इतर राष्ट्राही दिवाणखान्यांत जमा झाल्या श्रीकृष्ण परमामा एका ब्राह्मण मित्राचें एवढे आदारातिथ्य करतो, त्याची पूजा करतो, त्याला ऐमाने मिठी मारतो, असा हा ब्राह्मण मित्र आहे तरी कोण? चौकशी अर्ती खांना सर्व कांहीं समजून आलें. आणि भक्तीचा महिमा केवढा असतो याचीही जाणीव झाली.

आपला जिवलग मित्र या नात्याने श्रीकृष्णाने सुदामजीला कडकङ्गन मिठी गारिली तेवढयाने त्याचें संपूर्ण समाधान झाले नाहीं. भक्तीच्या भक्ताची योक्षां दुसरी मोठ्यांत मोठी अपेक्षा कोणती असणार.

आणखी यावेळीं श्रीकृष्णाला आपले वालपण, ती विद्यार्थीदशा, ते सांदिपनी गुरुजींच्या आश्रमात त्यांच्या सांगिध्यात काढलेले दिवस ती त्याची सेवा त्या काळांत सुदाम्याने दिलेला तो सहकार, ते निर्मल निर्व्यजि प्रेम सारे सारे आठवले.

दोघानींही त्या रम्यकळांत प्रवेश केला. दोघेही त्यावेळीं आपण कोण आहोत, हें साफ विसरले पुन्हा ते विद्यार्थी व सांदिपनीचे शिष्य बनले! तकालीन वार्तालापांत दोघेही पूर्णपणे रंगले!

इतक्यांत भानावर आत्यासारखे कसून श्रीकृष्ण सुदामजीला म्हणाले, अरे बाबा! मी विसरूनच गोलो कीं! मला वहिनीने कांहीं तरी खायला म्हणून विलं आहे कीं नाहीं! आण! आण!! काय आणलं असशील तें! माझा भक्त मला भक्तिप्रेमाने कांहीही देवो मी त्याचा स्वीकार प्रेमाने करतो व त्याने दिलेली वस्तू मोठ्या प्रेमाने व चवीने खातों.”

या बोलण्याने सुदामजीला थोडा धीर आला. आणि धीर यावा म्हणून तरीं वाक्ये श्रीकृष्णाच्या तोङ्गन बाहेर पडलीं.

श्रीकृष्ण परमात्मा सर्व कांहीं जाणून होते. सुदामजीनें कांहीं बोलण्याची जखरीच नव्हती. अंगावरील उपरण्यांत पोळ्यांची पुरचुंडी बांधलेली होती. पुरचुंडी मेट म्हणून सुदामजीनें पुढें केली.

श्रीकृष्णानें ती पुरचुंडी सोडली व त्यांतील मूठभर पोहे घेऊन त्यांनी ते आपल्या तोडांत मोळ्या आवडीनें घातलें. दुसरी मूठ भरून घेतली व ती तोडात घालणार तोंच जवळ उभ्या असलेल्या रुकिणीमनें त्याचा हात पकडला व म्हणाली ‘वाहवा ! सगळे पोहे आपण एकटेच खाऊन टाकणार का ? मला नको वाटते कांहीं ?’

सुदामजी त्या दिवशी रात्री श्रीकृष्णाच्या राजवाड्यांत मोळ्या थाटामाटांत राहिले. मगवंताचा आवडता पाहुणा त्याला काय कमी पडणार आहे ?

दुसऱ्या दिवशीं सकाळीं सुदामजीनीं घरी जाण्यासाठी आपल्या मित्राचा निरोप घेतला. मोळ्या जड अंशकरणानें तो राजवाड्या बाहेर पडला. श्रीकृष्णाची मेट झाल्याचा आनंद त्याला अपरंपार झालेला होता. परंतु त्याला घरची आपल्या बायकोची व मुलांबळांची दुःखद आठवण झाली. बायको विचारील काय आणले मित्राकडून तिला उत्तर काय द्यावै याच विवंचनेत तो आतां होता. मोळ्या कष्टानें त्याची पावळे पडत होती.

आतां सुदामजीचें विचारचक सुरु झालें. मी कांहीं मागितले नाहीं. कसं मागायचं ? त्याच्या भेटीपुढें या जगांतील वस्तूंचे काय ? त्याच्या भेटीत सर्व कांहीं आले नाहीं का ? त्यानी मला प्रेमानें छातीशी धरले ! यापेक्षां आणखी मोठं भाग्य तें कोणतें असायचें ? त्याच्याजवळ काय मी थोडीशी संपदा मागायची ? छे ! छे ! नको तें मागणे आणि नको ती संपदा ! माझें मन मग त्याच्यावर स्थिरावळे नसतें ! मनांत चलविचल झाली असती नाही का ? मग मला त्याचा विसर पडला असता नाही का ? त्याची इच्छा ! त्यानें मला कांहीं न देता दारिद्र्यांत ठेवले हीच त्याची माझ्यावर मोठी कृपा ! भगवंता तुं किती कृपाळ ओहेस रे ! असें म्हणतां म्हणता त्याच्या नेत्रांवाटें अश्रुप्रवाह सुरु झाला.

याच विचाराच्या तंद्रींत सुदामा मार्गक्रमण करीत होता. म्हणतां म्हणता आवा गांव व त्याचें घरही जबळ आले. घरी येतांच त्याला आश्र्याचा जबर-इत घळा बसला !

घराच्या जागीं सुदामा आला परंतु तेथें त्याची ती झोपडी त्या जागी दृष्टी, तो बारकाईने शोधूं लागला. मग तेथें होतें काय ? सुंदर राजबाडा व हमोवार मुंगंधी नि रंगीबेरंगीं फुलांनीं बहरलेलीं नयनरम्य बाग !

सुदाम्यानें पुन्हांपुन्हां आपले डोळे चोळून पाहिले. आपण स्वप्रांत तर नाहीं ना ! आपण काय पहात आहोत हें ! त्याचा विश्वास बसेना. कर्णमधूर यापनाचे मंजूळ आलाप चारी बांजूनीं ऐकूं येत होते. इतक्यांत सुंदर वस्त्रालं-गारांनीं नटलेली सुदामजींची पत्नी त्यांचें स्वागत करायला हातांत पंचारती भेऊ त्यांच्यापुढे आली !

आत्तां कुठें सुदामजींच्या लक्षांत आलें कीं, भगवंताने आपल्या श्रीदास अनुसरून भक्ताची आस पुरविली होती भक्तापेक्षां भक्ताची चिंता भगवंताला !

सुदामजी भगवंताची प्रार्थना करूं लागले. “हे भगवंता ! तुम्हीं हें वैभव मला दिलें, परंतु मला लोभांत गुंतवूं नका. मला नेहमीं तुझेच चरण आठवूं या गंजाळांत मला पाढूं नका. मला यापुढील जन्म देशील तो मी तुझा निव्रव तुझा दास अहर्निश राहीन असाच वर मला दे. यापेक्षा माझें कांहीं आगणे नाहीं !”

तूंच खरा आधार

तूंच खरा आधार, साई

तूंच खरा आधार ॥१॥

संसाराची अफाट नौका तारुनि तू नेणार
तुझ्या कृपेची तुझ्या दयेची
किमया अपरंपर ॥१॥

भयाण सुटतां वादळ वारा
तुझ्या कृपेने दिसे किनारा
हाकारुनि ही जीवननौका
तूंच नेशील पार ॥२॥

हृदयी भडकता दाहक ज्वाळा
तूंच विझविशी आग दयाळा
तुझ्या कृपेची मेघ मालिका
वर्षवि अमृत धार ॥३॥

अंतरिचे हे बोलचि माझे
ऐकुं न ये का साईराजे
धुंद जाहलें तुझ्याच भजनी
दर्शन कधि देणार ॥४॥

साधी भोळी मी अशानी
गंध भक्तिचा मजला नाही
धुंद जाहलें ध्यानी रंगलें
दर्शन घडलें आज
आज मनाचे हेतू पुरले
वर्षलि अमृतधार ॥५॥

—सौ. शांता द. अंबेकर

भेट तैसीची दे मजला ।

- नामदेप बागलावे, वरोरा

(चाल :-नाग कही जा डचिओ)

ती श्याम सुंदर मूर्ति मनोहर
 भेट प्रभुवर्द्दे मजला ॥ धृ० ॥
 नक्के गजेंद्रा धरिले त्या समी
 रक्षा कर वदे धांवोनी ।
 दीन तयाची हांक ऐकुनी
 चक्र सुदर्शन करी धरूनी ॥
 गरुड वाहनी चक्र घेउनी
 भेट सुलक्षणी दे मजला ।
 ती श्याम सुंदर मूर्ति मनोहर० ॥ १ ॥

भेट घडावी मला सुबरवी
 बन्सी धरोनी करकमळी ।
 मित्र सुदामा येत भेटिसी
 मित्र स्नेहाने जई कवळी ॥
 करी रंग ज्या राधिके संग
 भेट तैसीची दे मजला ।
 ती श्याम सुंदर मूर्ति मनोहर० ॥ २ ॥

भीष्मप्रतिश्वें पुढती अपुली
 भंग प्रतिश्वा केली ती ।
 पार्थ विराच्या रथी सारथी
 भेट घडावी तैसी ती ॥
 वस्त्रे पुरविली संकट समयी
 पांचाळीतें ती मजला ।
 ती श्याम सुंदर मूर्ति० ॥ ३ ॥

वर—प्रार्थना

उदारा जगदाधारा देई मज असा वर ॥
 स्व-स्वरूपानुसंधारीं रमो चित्त निरंतर ॥ १ ॥
 कामक्रोधादिकां थारा मिळो नच अंतरीं ॥
 अखंडित वसो मूर्ति तुझी श्रीहरि साजिरी ॥ २ ॥
 शरीरींही घरीं दारीं स्त्रीपुत्रादि परिग्रहीं ॥
 अनासक्त असो चित्त आसक्त त्वदनुग्रहीं ॥ ३ ॥
 नको धन नको मान नको लौकिक आगळा ॥
 सोडवीं हा परी माझा मोहपाशांतुनी गळा ॥ ४ ॥
 नको भोग नको त्याग नको विद्या नको कला ॥
 अवीट पदपद्माची अमला भक्ति दे मला ॥ ५ ॥
 नरनारी हरीरूप दिसो बाहेर अंतरीं ॥
 रामकृष्ण हरी मंत्र उच्चारो मम वैखरी ॥ ६ ॥
 मी-माझै मावळो सर्व तूं-तुझै उगवो अतां ॥
 मी तूं पण जगन्नाथा होवो एकचि तत्त्वतां ॥ ७ ॥
 देव-भक्त असें द्वैत अद्वयत्व न खंडितां ॥
 दाखवीं देव देवेशा, प्रार्थना ही तुला अतां ॥ ८ ॥

—स्वामी स्वरूपानं

* * * *

एक सफल प्रार्थना

चाल :-जा रे चंदा

साईबाबा ! लवकर या हो. दर्शन द्या मजला ।
 तग मग होई बसलेला लाखुनि डोळे वाटेला ॥ धु. ॥
 पोखरिली ही रोगे काया अमोल आयू जाते वाया ।
 नाम न येई हो ! बदना या, द्या 'ओ' हांकेला ॥ १ ॥
 रोगरिपूला हांकलुनि द्यावा, देह निरामय सकल करावा ।
 ओजबळे संपन्नहि व्हावा, जनता सेवेला ॥ २ ॥
 चुकलों मुकलों क्षमा करावी, प्रकट मूर्ति सत्वरची व्हावी ।
 जिकडे तिकडे तीच दिसावी, प्रेमळ दृष्टीला ॥ ३ ॥

—वि. के. छे

साधकाचे अंतरंग

—कवि-शाम जुवळे.

असावा साईचाच मज ध्यास
 जीवनीशांति-सुख मिळण्यास ॥ धृ० ॥ १ ॥
 मन रहावे सदा प्रफुल्लित
 भक्ति-फुलांचा सुरंघ उधळित ॥
 कणी घुमावे साई-संगीत
 असा हा, व्हावा जीवन-विकास ॥ २ ॥
 नयनीं पहावे साई-रूप नित
 गुंतु नये मन वादावादित ॥
 मुखीं असावे साई-नामामृत
 घडावा साईचाच सहवास ॥ ३ ॥
 सुजनांची मज व्हावी संगत
 मानवि-जीवन करण्या पुलकित ॥
 मार्ग क्रमावा साधित जनहित
 मिळावा देह साई-चरणास ॥ ४ ॥

हे झालें साधकाचे अंतरंग ! श्रीसाईनाथांचे मात्र सर्वांस एकच सांगणे
 असे व तें म्हणजे,

“प्रेम देऊनि रक्षिन मी तुज
 प्रेमानें जर बघशिल तू मज ॥”

“I look to you if you look to Me.”

तेव्हां आपण सर्वांनीं त्यांच्या प्रेमल शिकवणुकीनुसार आचरण ठेवून
 व त्यांना पूर्णतया शरण जाऊन त्यांची होईल तेवढी सेवा विनम्रभावे करावी
 हेच आपणांस उचित आहे.

दुःखामुळे घावरून नका

१५७

माणसाच्या वाट्यास सुख येते तसेच दुःखही येते. तें यायचेच, आपल्या पूर्वकर्माचें तें फळ असते. तें दुःख वाट्यास आले म्हणून घावरून कां जायचे ? त्याचा स्वीकार आपण आनंदानें केला पाहिजे, तें तुमच्या चांगल्यासाठी, तुमच्या भल्यासाठीं तुमच्या वाट्यास येत असते, कोणतेही दुःख असो. तें उगाच नाहीं वाट्यास येत. तुमच्याच कोणत्या तरी पूर्वकर्माचें तें फळ असते. करावें तसें भरावें हा नियमच आहे. मग त्यांत घावरण्याचें किंवा दुःख करण्याचें कारण काय ? उलट त्यामुळे तुम्हांला आनंद वाटावा. कारण आतां दुःखमुक्त होऊन सुखाच्या मार्गाला लागणार आहोत.

भीष्माचार्यांची एक गोष्ट आहे. ते शरपंजरीं पडले होते. मृत्थूला कवटाळ. ज्यापूर्वीं त्यानीं आपल्या हातून घडलेल्या पूर्वकर्मांना पुन्हां पुन्हां पाचारण केले व तुम्हीं एकदा आपला काय तो कार्यभाग उरकून मला एकदांचा मोकळा करा अशी विनवणी केली. दुःख कुणालाही चुकवितां आले नाहीं. प्रत्येकाच्या हातून चुका घडतात आणि त्याचा परिणाम प्रत्येकाला भोगावा लागतो.

तेहां तुमच्या वाट्यास दुःख आले असतां कटी होऊं नका. तें दुःख शांतपणे भोगा; आणि दुःख वाट्याला एकदाचे आले याचा आनंद माना.

सुख काय किंवा दुःख काय तें भगवंताच्या योजनेप्रमाणे तुमच्या वाट्यास आलेले असते. ईश्वर परम दयाळ आहे. तो उगाच तुमच्या वाट्यास जाणार नाहीं. तुमचे कल्याण व्हावें असेच त्याला वाटत असते. तेहां वाट्यास दुःख आले तरी तें तुमच्या कल्याणासाठीच आहे अशी भावना बालगा.

तुमचें मंगल व्हावें यासाठी भगवंतानें तुम्हाला दुःखांत लोटले आहे असें निश्चित समजा.

मनाला कांहीं विषयांची फार आवड असते. ते विषय मनाजोगे मिळतातच असें नाहीं. ते मिळत नाहींत किंवा मिळाले तरी त्यांचा कधीं तरी नाश होतोच. आणि मग दुःखाला कारण होतें; परंतु एक गोष्ट लक्षांत बाळगली पाहिजे कीं, विषय प्राप्त झाले तरी त्यांच्या जाळ्यांत सांपऱ्ण आपण अधिकाधिक खोल जाऊं लागतो. ती दुःखाची खाई असते. त्यांत सांपऱ्ण आपली फसवणूक होत असते. यासाठीं धनदौलत, मानसन्मान यासारख्या सुखासीन जाळ्यांत आपण सापडतां नये. खरा साधक अशा गोष्टींकडे जाणून बुजून पाठ फिरवीत असतो. कारण ती दुःखाची दरी आहे. याची त्याला पूर्ण जाणीव असते. हे विषय तुमच्या वाटचास नाहीं आले किंवा येऊन त्याची ताटातूर झाली तर त्याबद्दल दुःखी कष्टी होण्यापेक्षां तुम्हीं आनंदी व्हावें.

प्रार्थनेचे सामर्थ्य

‘तुझ्या इच्छेप्रमाणे घडो !’

लेखकः—तिरुमल राव

या जगात सर्वांत सामर्थ्यशाली साधन किंवा हत्यार जर कोणते असेल तर तें म्हणजे प्रार्थना. ज्या माणसाच्या पाठीवर मोठ्यांत मोठे ओङ्गे असते त्याला तें वाहून नेण्यासाठी जर कोणते साधन हमखास ऊपयोगी पडण्यासारखे असेल तर तें प्रार्थना हेच होय. त्यामुळे पाठीवर कितीही प्रचंड बोजा असला तरी तो त्याखाली चिरडला जाणार नाही. केवळ तिच्याच आधारावर तो ताठ उभा राहू शकतो. प्रार्थनेमुळे भगवंताच्या आस्तित्वाची, आमच्या पाठीशीं कोणती तरी शक्ति आहे याची, आपणास पदोपदीं जाणीव होत असते. ती उपकारक होऊन रहात असते. आमच्याठाचीं जें सामर्थ्य असते तें द्विगुणित करणारे, त्याची वाढ करणारे व जीवनाधार देणारे कांहीं ना कांहीं जरूर असते. देवावर निस्सीम श्रद्धा ठेवणाऱ्यास त्याचा सहज लाभ होत असतो. या दृष्टीनेही प्रार्थनेचे महत्व फार आहे. रुद्रावेलटने एके ठिकाणीं या अर्थाचे उद्घार काढले आहेत ते सार्थ नाहीत असें कोण म्हणेल ? जगप्रसिद्ध शास्त्रज्ञ ए. करेल याने म्हटले आहे की मानसाच्या ठारीं उत्साहाची ज्योत तेवत ठेवणारी सामर्थ्यवान् शक्ती जर कोणती असेल तर ती प्रार्थनाच होय. रेडियम जसा काळोखांत प्रकाश दाखवितो तशीच प्रार्थना आहे. मानवी अंतःकरणांतील काळोखांत प्रकाशमान् होऊन ती त्याला मार्ग दाखवू शकते.

प्रार्थनेचे एक महत्वाचे गमक आहे. तें आपण नेहमी मनांत बाळगलै पाहिजे. तें कोणते ? तुम्हीं जे कोणते कार्य हातीं घेतलें असेल तें पार पडण्या-

साठीं तुम्हीं आपला सारा उत्साह व बळ खर्च करावयाचें. बाकी करण्याचें कांहीं एक शिळक ठेवायचें नाहीं आणि मग सर्व भरिभार भगवंतावर टाकून स्वस्थ रहावयाचें. तो काय तें करील अशी श्रद्धा बाळगायची त्याच्याकडून सहकार मागा. त्याच्याशी प्रार्थनेच्या रूपानें संबंध जोडा, आणि मग तुमच्याठार्यां अमर्याद सामर्थ्य निर्माण होतें की नाहीं तें पहा. भगवान तुम्हांला आपला सहकार देण्यासाठीं जेव्हां पुढे येतो तेव्हां अशक्य गोष्टी शक्य होतात. परंतु हें कशासुळे धड्हं शकतें? तुम्हीं श्रद्धापूर्वक मनोभावे प्रार्थना करा. त्याचें फळ तुम्हांला मिळालेंच पाहिजे. प्रार्थना आणि श्रद्धा या दोन गोष्टी अत्यंत महत्त्वाच्या आहेत. तुम्हीं मनापासून शास्त्रीय रीतीनें, पद्धतशीर रीतीनें प्रार्थना करायला शिका.

आपण एखाद्या कार्यात गदून गेलेले असतो. यशासाठीं केलेले सारे ग्रथत्न निर्फळ ठरतात; अशावेळी प्रार्थना आपल्या मदतीला येते. ती आपणास आधार देऊन एक प्रकारचें आश्वासन देऊं शकते. जो श्रद्धापूर्वक प्रार्थना करतो त्याचें संरक्षण प्रार्थना ही ढालीप्रमाणे किंवा कोटकिल्ल्याप्रमाणे करते. प्रार्थनेमुळे देवांत कांहीं बदल होऊं शकला नाहीं तरी तिच्यामुळे आपल्यांन मात्र निश्चितपणे बदल घडून येत असतो. प्रार्थना हें एक शास्त्र आहे. एखाद्य शास्त्राचा सहकार आपण घेतला असतां त्याचा जसा तुम्हांला सहकार मिळतो तसाच प्रार्थनाही तुम्हांला तुमच्या कार्यात सहकारी होऊं शकते. प्रार्थना हें एकप्रकारचें आध्यात्मिक जीवनसत्त्व (विहट्मीन) आहे. त्याचा वापर मात्र पद्धतशीर केला पाहिजे.

प्रार्थनेशीं श्रद्धेची सांगड जरूर घातली गेली पाहिजे. ईश्वरानें आपणास अमूक अमूक गोष्टी देण्याची कृपा करावी हा त्या अज्ञान नामंजूर होण्याचा मार्ग आहे. अपेक्षेने प्रार्थना करू नये. 'सर्व भरिभार त्याच्यावर सोपवावा. तो काय तें करील अशी श्रद्धा बाळगावी. त्याच्या कृपेवर विसंबून रहाणे, त्यानें जी स्थिती दिली आहे तिच्याबद्दल कृतज्ञताभाव बाळगणे ही सर्वात महत्त्वाची गोष्ट आहे. हें दिलें नाहीं, ते दिलें नाहीं, ही कुरकूर प्रार्थनेच्या

बाबतींत मारक ठरते. जें दिलें आहे त्याबद्दल कृतज्ञता वाटणे हा प्रार्थनेच्या प्रातांत पोषक ठरणारा भाग आहे. प्रार्थना करताना मला अमूक अमूक दे असा त्यांच्या चरणाशीं अर्ज दाखल करूं नका. त्या ऐवजी भगवंताने जें कांहीं घायचे ते दिलें आहे आणि त्याबद्दल कृतज्ञता प्रकट करणे हेच आपले कर्तव्य आहे; तुम्हीं कसे बसून किंवा कुठे बसून कशी प्रार्थना करतां याला महत्त्व नाहीं. प्रार्थनेंत तुमचें जें धोरण दिसून येईल जी वृत्ति आढळून येईल तिला महत्त्व आहे.

तुम्हीं जी प्रार्थना करतां ती वरपर्यंत जाऊन पोहोंचली तर ती निष्कळ ठरत नाहीं. ती तुमच्यासाठीं कांहीना कांही घेऊन येत असते. पाण्याचा प्रचंड साठा एकच आहे. त्याचे अनेक कालवे काढण्यांत आले आहेत. तो जलसंग्रह म्हणजेच परमेश्वर. त्याच्याकडे पोहोंचण्याचे दरवाजे अनेक आहेत. तो दरवाजा उघडण्याचे साधन म्हगजे निर्मळ प्रार्थना.

अँब्राहाम लिंकनचें नाव तुम्हीं ऐकले असेल. तो एके ठिकाणी म्हणतो, नना प्रकारच्या अडचणीचे डोंगर मला गांगरून सोडतात. अशावेळीं मी त्याच्यापुढे गुडघे टेकतों आणि त्याला माझें दुःख सांगतों. ती वेळ अशी असते कीं, त्यावेळीं माझें शहाणपण किंवा माझ्यासभोवार वावरणाऱ्यांचे शहाणपण कुचकामी ठरलेले असते. दुसऱ्या कुणाचाही आधार मिळण्याची आशा नसते. अशावेळीं मी त्याची करुणा भाकतों. आणि मग माझें समाधान होतें.

आपल्या मुलाचे कल्याण व्हावें यासाठीं त्याचे वडील किंवा आई त्याची मागणी पुरी करूं शकत नाहीत. ती पूर्ण करण्यांत त्या मुलाचे अकल्याण आहे याची त्याना जाणीव असते. परमेश्वर तसाच दयाळ आहे. आमचे शाश्वत कल्याण व्हावें याची त्याला काळजी असते. त्या काळजीमुळे कांहीं कांही आम्ही मागितलेल्या गोष्टी तो देव नाहीं. त्या न देण्यांत आमचे भविष्यकालीन कल्याण सामावलेले असते. आम्हीं मागचा पुढचा विचार न करणारी माणसें, देवाकडून जो नकार मिळतो तो स्वीकारण्याची आमची तयारी नसते. त्याचे तें धोरण पचविणे आम्हांला फार जड जाने.

दयंकटेश्वराचे एक स्तवन प्रसिद्ध आहे. त्यांत कविराय काय मागतात ? “ हे व्यंकटेशा तुला जें योग्य व मला कल्यानकारक वाटेल तें तू मला दे. तुझीच इच्छा फळास येऊ दे ” भगवंताची प्रार्थना करीत असतां तुमच्या अंतरंगांतील इच्छा एकवार जरूर प्रकट केली जावी; परंतु ती आर्जी पुन्हां पुन्हां करीत जाऊ नका. आणि शिवाय त्याने तुम्हांला जें कांही दिलें त्याबद्दल कृतज्ञताभाव प्रगट केला जावा.

प्रार्थना करतांना एक गोष्ठ मनांत नेहमीं बाळगावी. केवळ प्रार्थनेवर भरिभार ठेऊन कार्य भाग साधत नाही. तुम्ही आपल्या कार्यासाठी त्यांच्या सफलेतेसाठीं जरूर तो उद्योग केलाच पाहिजे. तुमचें मन गोंधळांत सापडू नये. आपेल विचार स्वच्छ असावेत भगवंताबद्दलच्या कृतज्ञतेनें अतःकरण ओतप्रोत भरलेले नि भारावलेले असावे. तात्काळ कार्यभाग साध्य झाला नाही म्हणून निराश होण्याचे कारण नाही. विलंब लागावयाचाच. त्यामुळे तुम्ही प्रार्थनेचा त्याग करण्याचे कारण नाही. ती श्रद्धापूर्वक सतत चालू असावी. कृपेचा प्रवाह क्षुलुक्षुल वहावा यासाठी ते अडथळे दूर करणे जरूर असते. तुमच्या प्रार्थनेला मनापासून श्रद्धापूर्वक केलेल्या प्रार्थनेला भगवंताकडून उत्तर हें मिळालेंच पाहिजे व एके दिवशीं तें मिळणारच अशी खात्रीं बाळगावी. तुमच्या मनाला वाटले तर तुम्हीं प्रार्थना करावी नाहीं तर करू नये, असा प्रकार नाहीं. प्रार्थना हा तुमच्या जीवनाचा एक महत्वाचा भाग आहे, जगण्यासाठीं तुम्हीं अन्न पाणी घेतां त्याच प्रमाणे समाधानपूर्वक जगण्यासाठीं तुम्हीं प्रार्थनेची कांस शरली पाहिजे. आम्हीं भगवंताची लेकरे आहोत. त्याच्यावर आम्हीं अवलंबून आहोत. आमच्या प्रार्थनेमुळे आमच्या सभोवारच्या परिस्थितींत कदाचित कांहीं एक फरक होणार नाहीं: परंतु तिच्यामुळे आमच्या अंतःकरणांत थारैपालट घडून आल्याशिवाय रहाणार नाहीं.

कॅलिकोर्नियांतील धार्मिक शिक्षण संस्थेचे प्राध्यापक हार्कनेस म्हणतात कीं ईश्वर आमचे प्रत्येकाचे कुठे ऐकून वेत आहे ? असें म्हणणे म्हणजे त्याला मानवकोटींत आणून ठेवण्यासाणखे आहे. तो मानव नसून परमेश्वर आहे हे आपण विसरतां कामा नये. सर्व प्रार्थनांचा अर्थ कोणता ? भगवंता माझी नव्हे तर तुझी इच्छा फलद्रूप होऊ दे.

आम्हांला अमूक गोष्टी प्राप्त व्हाव्या, आम्हांला सुख समाधाम लाभावे यासाठी केलेली प्रार्थना ती खरी प्रार्थना नव्हे. आमच्या मनाप्रमाणे घडून येत नाहीं, आमच्या इच्छेविरुद्ध गोष्टी घडून येतात. अशावेलीं त्यांचे आम्ही आनंदाने स्वागत करावें, त्यापायीं डगमगून जाऊं नये, ही त्याची इच्छा; तिच्यापुढे मान वाकविणे हेच माझें कर्तव्य. जें त्याने दिलें आहे, त्यांतच समाधान मानून मी रहावें व त्यासाठीं जरुर ती शक्ति मला मिळावी, यासाठीं प्रार्थनेची जरुरी. आपण जो कोणताही उद्योग हातीं घेतों व त्यासाठीं प्रयत्न करतों, त्या प्रयत्नांत सहकाराला महत्त्व अवश्यमेव आहे. जगण्याचे म्हणून जें तंत्र आहे त्या तंत्रांतील प्रार्थना हेही एक यंत्र आहे. तें अत्यावश्यक आहे. सर्वसाधारणपणे आम्ही प्रार्थना करतों कशासाठीं? कांहीं ना कांहीं मागण्यासाठीं!

जें कांहीं घडायचें तें तुमच्या मर्जीप्रमाणे नाहीं तर त्याच्या मर्जी नुस्ख घडून यायचें. याचें कारण, तो तुमच्यापेक्षां सामर्थ्यसंपन्न आहे हें नसून त्याला तुमचें कल्याण कशांत आहे हें अधीक समजतें व त्याचें अंतःकरण तुमच्याबद्दल करुनेणे भरलेले आहे. तो करुणानिधी आहे हेच त्याचें कारण, भगवंता। माझ्या नव्हे तर तुझ्या इच्छेप्रमाणे घडून येऊं दे अशा भावनेने आम्हीं जेव्हां प्रार्थना करतों तेव्हां त्या प्रार्थनेला पोक्तपणा व विचारीपणा प्राप्त शालेला असतो. तुमची कोणाचीही इच्छा असो. ती त्याच्या चरणीं अर्पण करा आणि तुझ्या इच्छेप्रमाणे घडो ही भावना मनांत नेहमीं बालगा.

हें एक तंत्र आहे. त्या तंत्राचा हा पाया आहे. तो पाया आपण बळकट केला पाहिजे. त्याच पायावर आपली इमारत उभारली पाहिजे. भगवंताचा सहकार संपादन करूया. जगांत एकही गोष्ट नाही जी तुम्हांला सहन करतां येणार नाहीं. तुम्ही पेलू शकणार नाही असें कोणतेही संकट ईश्वर तुमच्या वाव्याला येऊंदेणार नाहीं. तुमची तशी जाज्वल्य श्रधा मात्र पाहिजे. संकटाच्या ऐन प्रसंगीं तो धांवत येतोच येतों.

शिरडी—वृत्त

मे १९६९

प्र०

या महिन्यांत सुट्टीमुळे बाहेरगांवचे भक्त शिरडीस फारच मोठ्या संख्येने आले होते. गुरुवार व रविवार या दिवशीं तर शिरडीला यात्रेचे स्वरूप आले होते. काहीं कलाकारानी श्रींपुढे हजेरी लिहिली ती खालील प्रमाणे:—

कीर्तन

संस्थान गवई यांची कीर्तने नेहमीप्रमाणे झाली.

गायन

श्री. स्नेहल भाटकर सुंबई यांचे संगीत भजन झाले. श्री. आबान ए. भिस्मी सुंबई. श्री. जे. के. राव आणि मंडळी, साईभजन मद्रास; कुमारी नलिनी पिंडे जबलपूर (नृत्य)

मोठ्यांच्या भेटी

न्या. सुधोळकर साहेब. नवी दिल्ली

मा. सुखटणकर साहेब, माजी गव्हर्नर. ओरिसा राज्य शिरडी येथील हवापाणी उत्तम असून रोगराई नाही.

श्री मेहेरबाबा

श्री नारायण महाराज व ताजुद्दिनबाबांचे दर्शन घेऊन १९१५ सालीं बाबा शीर्डी येथें श्री साईबाबांचे कडे आले. त्यांचे पायावर मेहेरबाबांनी डोके ठेवतांच श्री साईबाबांनीं ‘परवरदीगार’ असा मोठ्याने उच्चार केला. बाबांच्यातील दैवी दिव्यतेचीं ती एक साक्ष होती व लगेच श्री उपासनी महाराज ज्या खंडोबाच्या देवळांत बसले होते तिकडे जाण्यास खुणेनेच सांगितले. श्री उपासनीनीं, बाबा खंडोबाच्या देवळांत येतांच, एक दगड उचलून त्यांचेकडे मिरकावला व तो नेमका ज्या ठिकाणी हजरत बाबाजान यांनी कपाळाचे चुंबन घेतले होते त्याच भानावर आढळला. साधारणपणे सच्चिदानंद स्वरूपाचा अनुभव प्राप्त झाल्या नंतर बहुतेकांना त्रिभुवनांचे भान परत येत नाहीं व असे पुरुष लवकरच देहत्यागही करतात, पण खरी ‘पूर्णता’ णापले अमर्याद व्यक्तित्व कायम ठेवून व साधारण मानवी जाणीव प्राप्त करून ईश्वरीय जीवन जगण्यांत आहे असे बाबा सांगतात.

महामौनास सुरुवात.

मेहेराबाद येथील वास्तव्यांतच १० जुलै १९२५ रोजीं बाबांनी मौनास सुरुवात केली. एकतीस वर्षे होऊन गेलीं तरी तें चालूच होतें, त्यांनी मौनाचा स्वीकार धार्मिक व्रत म्हणून केलेला नाहीं. दुसऱ्यांना परिणामकारक अशीं आध्यात्मिक मदत करतां यावी हा त्यामागील हेतू होता. निराकार सत्य व सद्ग्रंथांतून शब्द रूपाने प्रकट शालेले ज्ञान, यांतील मौन हा एक मौलिक दुवा आहे. चैतन्यांतून उत्सूर्त होणाऱ्या मौनांतून शारदेचे सारे शब्द सौंदर्य प्रसूत होत असते. ह्यामुळे बाबांचे मौन, हे एक प्रभावी साधन ठरते. त्यांचे मौन हे, नकारात्मकतेची प्रेरणा नाहीं. कांहीं लोकाना साहाजीकच वाटते कीं बाबा हे प्रदीर्घ मौन सोडणार वरी केव्हां? ह्या संबंधीं ते म्हणाले “माझे मौन जर बोलत नसेल तर नुसत्या जिभेने उच्चारलेल्या भाषणांचा तरी काय उपयोग?”

श्री साईबाबा संस्थान, शिरडी मंस्थेतर्फे प्रकाशित

व विक्रीकरितां ठवलेलीं पुस्तके

(१)	श्रीसाईसच्चरित्र (मराठी)	श्री. दामोळकरकृत	८-००	
(२)	,,	(हिंदी)	श्री. ठाकुर	४-५०
(३)	,,	(गुजराठी)	श्री. सोमपुरा	४-००
(४)	,,	(इंग्रजी)	Shri Gunaji	४-००
(५)	,,	(Kannad)	N. S. Anantha Raum	३-००
(६)	Glimpses of Indian Spirituality—by Pradhan		१-००	
(७)	Glimpses of Indian Spirituality (Telgu)		१-००	
(८)	श्री साईलीलामृत (मराठी)	श्री. आगामकरकृत	२-००	
(९)	साईबाबा—अवतार व कार्य (मराठी)	श्री. धोंड	२-००	
(१०)	साईबाबाचे ४ अध्याय (मराठी)	श्री. दासगणू	००-५०	
(११)	सगुणोपासना (मराठी)	श्री. भीम	००-२५	
(१२)	,,	(गुजराठी लिपीत)	श्री. भीम ००-२५	
(१३)	श्री रुद्राध्याय ११ वा (मराठी)	श्री. दामोळकर	००-१२	
(१४)	कीर्तन पंचक (मराठी)	श्री. देव	१-५०	
(१५)	श्रीलधी (मराठी)	डॉ. गव्हाणकर	००-७५	
(१६)	श्री साईर्गीतांजलि (मराठी)	कवि श्रीपाद	००-१२	
(१७)	Guide to Shirdi (English)		००-१२	
(१८)	स्तवनमंजिरी व सुमनांजली (मराठी)		००-२०	

व्ही. पा. ची पढत नाही.

Colour pictures of Sai Baba by Neroy

(1)	Baba sitting on Stone 9 $\frac{1}{2}$ " x 13 $\frac{1}{2}$ " medium	००-३७
(2)	,, , in Dwarkamai 9 $\frac{1}{2}$ " x 13 $\frac{1}{2}$ " medium	००-५०

Other different poses of Sai baba in colour according to different sizes varying in prices.

Commission to Sellers 25% except on 2 to 10 for which only 25 nP. and 50 nP. for No. 1 Postage Extra (minimum purchase of Rs. 15). Can be had from (मागवा) :

1. Receiver Shri Sai Baba Sansthan,
P. O. Shirdi., Dist. Ahmednagar.

2. Sai Baba Office 'Sai Niketan,'
Dr. Ambedkar Road, Dadar, Bombay 14.